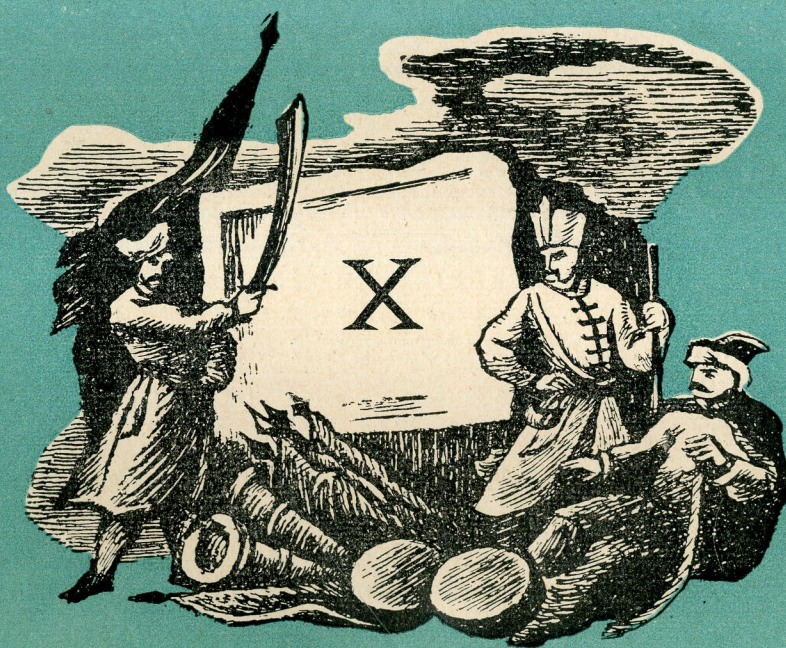

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛУЖИ

1938

„Літопис Червоної Калини“.

Умови передплати:

Річна передплата вносить	зол.	13.—
Піврічна передплата вносить	„	7.—
Чвертьрічна „ „	„	3.50
Ціна поодинокого числа	„	1.20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	„	3.—
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно	зол.	14.50

Точні П. Т. Передплатники отримують в 1938 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах цінної праці проф. Володимира Січинського „Чужинці про Україну“.

Передплату просимо слати виключно чеками **Пром. Банку** ч. конта 506.778.

Адреса Редакції і Адміністрації: „ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“,
Львів, вул. Зіморовича 12. пошт. скр. ч. 43.

ВЖЕ ВИЙШОВ

ЦІНА 2.50 ЗОЛ.

IV Український Статистичний Річник

у виданні Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка
накладом Українського Економічного Бюро
з текстом українським і англійським
під редакцією Проф. Др. В. Кубійовича, Ред. Л. Лукаевича і інж. Є. Гловінського.
КРІМ СТАТИСТИЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ РІЧНИК ПОДАЄ РЕЄСТР
української преси та адреси установ у всьому світі

Головний склад: Книгарня Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка ЛЬВІВ, РИНОК 10.

ЗАМОВЛЯТИ можна вплачуючи на ПКОkonto 21.776 Ł. Łukasewicz Warszawa зл. 3.—
вартість річника й порто або листовно: Ukraińskie Biuro Ekonomiczne, Warszawa I,
Skrz. poczt. № 608.

ГОТЕЛЬ

Народна Гостинниця

Львів вул. Костюшка 1
(тел. 208-88)

поручає:

соняшні, спокійні, вигідні і чисті
кімнати по найнищих цінах.
Для П. Т. гостей вінда, лазнички
і телефон. Готель центрально
огріваний. — Доїзд з Головного
Двірця трамваєм ч. 1 (Переста-
нок біля готелю). Кімнати в ціні
від зл. 3.—

БІЖУЧА ЗИМНЯ І ТЕПЛА ВОДА.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

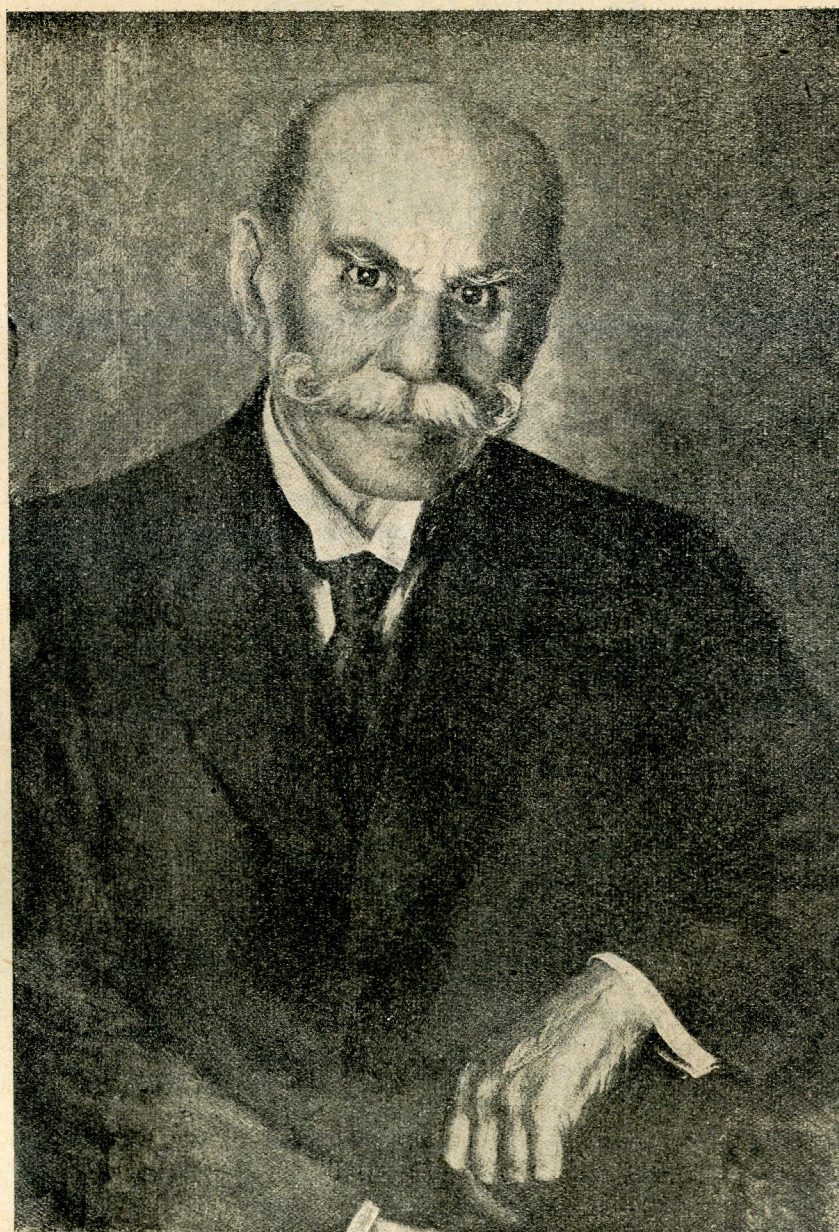
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

X. Річник

ЧИСЛО 10.

ЖОВТЕНЬ

1938

Бувший посол ЗУНР. в Празі Академик Проф. Др. Степан Смаль-
Стоцький помер 17. VIII. 1938. р. в Празі.

ЧОРНІЄ ПОЛЕ...

Чорніє поле в даліні,
І сунуть турми хмар,
І мре трава на ціліні,
І стелиться янтар.

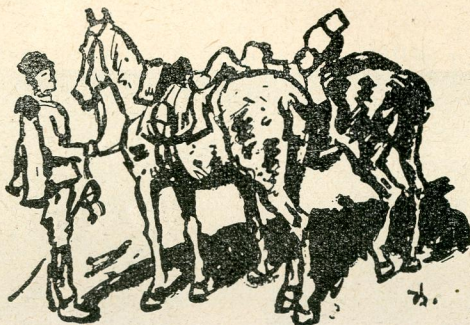
Хрести похилені стоять,
Кричать в ярах галки;
У вирій журавлі летять —
І наздогін думки...

Летять самотні серед тьми
За сонцем від землі,
І грають срібними крильми
І дзвонять в сирій млі.

Чорніє поле в даліні,
І стелиться янтар,
І мруть квітки на ціліні,
І сунуть турми хмар.

О де ж ви, хлопці чарівні,
І де ваш гордий спів? —
Чорніють скиби на лані,
І шум летить з гаїв...

І загорнулись сірі дні
В киреї й мовчки йдуть —
В кобурах гнів несуть на дні
І тугу шлють на путь...

Зі споминів про проф. С. Смаль-Стоцького

Пізнав я особисто проф. С. Смаль-Стоцького у вересні 1909 р. в Стрию. Тут під час хліборобської вистави, що її улаштував Молочарський Союз, відбулася нарада в справі скликання всеукраїнського кооперативного конгресу. Власне на цю нараду прибув з Чернівців проф. С. Смаль-Стоцький, з д-ром Л. Когутом, як репрезентантом української кооперації на Буковині.

Знайомство моє було тоді з проф. С. Смаль-Стоцьким коротке, хвиливе і не залишило по собі ніякого особливого вражіння. Хіба одно: він видався мені більше скромним, як др. Л. Когут, що був дуже високої думки про себе, як кооператора і дивився на галичан з висока, як на кооперативних неуків.

Ближче пізнав я проф. С. Смаль-Стоцького в часі світової війни. Десь на весні 1916 р. проф. С. Смаль-Стоцький був придільний до команди табору полонених у Фрайштадті, як старшина звязковий між командою табору і таборовою організацією Союзу Визволення України, що провадила культурно-освітню працю серед полонених.

Сталось це заходами СВУ з ініціативи В. Сімовича, організатора культурно-освітньої праці серед полонених у Фрайштадті й інших таборах, що був університетським учеником професора і великим його приятелем.

Придільнення проф. С. Смаль-Стоцького до таборової команди було великим здобутком для уlepsшення умов праці в таборі, бо професор умів поставитись супроти команданта табору і кожна справу розглядав з точки погляду інтересів полонених і культурної праці серед них, що не завше знаходило зрозуміння у команданта табору полк. Льюнгардта.

Крім своїх обовязків в адміністрації табору, проф. С. Смаль-Стоцький взяв живу участь в культурно-освітній праці серед полонених та своєю батьківською поведінкою з полоненими і своїми викладами придбав серед них велику любов і поважання. Великий знавець мови і творчости Тараса Шевченка, проф. С. Смаль-Стоцький захоплював слухачів своєю інтерпретацією творів Кобзаря, зосібна історично-політичного змісту і поклав неоцінені заслуги для пробудження національної свідомости серед полонених.

Іноді доїзджав я до Фрайштадту з Відня, або професор приїздив з Фрайштадту до Відня і ми познайомилися ближче та в його особі я пізнав незвичайно симпатичну і віддану національній справі людину; доброго педагога і великого народолюбця.

Ще ближче зійшовся і сприявлявся я з проф. С. Смаль-Стоцьким, як він став в липні 1917 р. головою Боевої Управи Січових Стрільців, що

Проф. Степан Смаль-Стоцький як Голова Боевої Управи УСС в товаристві проф. Ів. Боберського, д-ра В. Загайкевича, Вол. Темницького і А. Жука.

перемінилася тоді на Центральну Управу. Я також належав до Членів Боевої (Центральної) Управи від часу, як вона перенеслася зі Львова до Відня, був одним з найбільш обізнаних в справах цієї Установи і професор часто радився зі мною, при полагодженні біжучих справ, бо часто крім мене не було у Відні нікого іншого з членів Управи.

За розговорами про ділові справи, що мали звичайно свобідний, товариський, часом інтимний характер, професор відкривав свою душу, викладав свої задушевні мрії і передомною вставала величава постать з високим летом думки і незужитої енергії великого українського патріота і державника.

Час такий наспів, що Центральна Управа Січових Стрільців тратила своє значіння, хоч і перед

тим значіння Боевої Управи було невелике. Але професор робив все можливе, щоб Легіон Січових Стрільців не розпався, — бо й такі настрої кружляли тоді серед деяких кол, — та сповнив своє історичне призначення. Одночасно професор брав найдіяльнішу участь у праці над створенням військової формації з полонених в таборі (Сіра Дивізія).

Не стало поміж нами не тільки великого ученого і заслуженого громадянського діяча для своєї вузкої Батьківщини — Буковини а також людини, що поклала поважні заслуги для виховання кадрів національних робітників з полонених для В. України і створення збройної сили, для здійснення постуляту СВУ — Самостійної України.

А. Жук.

Д-р Степан Смаль-Стоцький у таборі полонених українців у Фрайштадті.

Епізоди минулого

Написав: Микола Говалевський.

Проблема закордонної політики України*) в старих передреволюційних часах рідко коли висувалася на перший плян дискусії в українських політичних і громадських середовищах. Мені довелося перший раз зустрітись з цією проблемою в досить своєрідних обставинах. В літі 1912 р. після численних арештів переведених серед української молоді в Києві, я виїхав за неформальним паспортом до Одеси і поселився в невеличкій німецькій колонії Люсдорф на березі Чорного моря. По цьому паспорту я називався Михайло Лисенко і мав замір перебути в Люсдорфі до осені. В літі до Люсдорфа приїздили літники, що рекрутувалися переважно з т. зв. третього стану російської інтелігенції. Власне тоді до Люсдорфу приїхав один з директорів російської гімназії Карнаухов. Цей Карнаухов очевидно був українського роду і правдиве його прізвище було Карнаух, однак додав він до свого прізвища російську кінцівку, правдоподібно щоб улекшити собі кар'єру в російській службі і таким чином став він називатися Карнаухов. Походив він з Чернігівщини. Щодня на його адресу приходила величезна російська газета „Новое время“ — офіційна царського уряду. Карнаухов любив часто вживати українських виразів і тоді його мова ставала якоюсь дивною українсько-російською мішаниною.

Одного дня Карнаухов показав мені в „Новому часі“ велику статтю, в якій з обуренням говорилось про українські пляни Берліна, які зміряють до того, щоби відділити Україну від Росії і створити монархію з пруським князем Іоахимом Гогенцолерном, як королем. Сміючись з тих плянів, Карнаухов називав князя Іоахіма „Юхимом“ і в той спосіб старався висміяти „українських сепаратистів“. Він переконував мене, що ці сепаратисти, які хочуть відірвати Україну від Росії, мріють про протекторат Німеччини над Україною, але, що мовляв, царська Росія є досить сильною державою, щоби не допустити до здійснення цих плянів.

Ці оповідання Карнаухова про німецьку нібито орієнтацію українців були типовою ілюстрацією наставлення переважної більшості російської інтелігенції до української справи. Про це писало не тільки „Новое время“, але і сумної пам'яті „Кієвлянин“ і всякі інші московські газети різних політичних напрямків. Один з лідерів російських лібералів (кадетів) Василій Маклаков кинув тоді з думської трибуни під адресою українців наклеп що дістають вони німецькі марки, на які організують „сепаратистичну інтригу“. Ці напади російської преси на український національний рух зробилися особливо інтенсивними напередодні світової війни, коли російська публіцистика почала називати українців „мазепин-

цями“ і кидати обвинувачення на цілий український національний рух в зраді російській державі. Ця кампанія російської преси не могла не викликати з української сторони зацікавлення проблемою закордонної політики України. Ось чому моя розмова з Карнауховим про „короля Юхіма“ була до певної міри відбиткою пробудження зацікавлення до такої кардинальної справи, як будуча політика України на міжнародному терені.

Підчас перебування над Чорним морем мав я також іншу зустріч, яка теж дала мені матеріал до думок над проблемою закордонної політики України. В Одесі перебував тоді особистий приятель Михайла Коцюбинського директор української книгарні Боровик. Через нього я довідався, що до Одеси з Чернівців приїхала група українців, які проводять свій відпочинок на Лиманах. Скоро я познайомився з ними. Це були професор Василь Сімович з дружиною, професор Кміцикевич і ще хтось, якого прізвище я забув. Розмови з моїми новими знайомими дуже мене зацікавили. Тодіж всі ми були запрошені до д-ра Липи і в його скромному, але гарному помешканні, в якому було багато українських прикрас, побачив я маленького хлопчика з блакитними очима, який з цікавістю прислухувався до розмов.

Підчас моїх розмов з новими знайомими з Буковини, звернув я між іншими увагу на такий дрібний факт. Коли ми приходили до одної з найбільших каварнь в Одесі, мої буковинські приятелі завжди казали кельнеру, аби приніс „Ное Фрае Пресе“. І якби вияснюючи, один з моїх буковинських знайомих казав: „Ми хочемо знати, що діється в Відні, бо ми трохи австрійці“. Це була, такби сказати, несформулована може, а інтуїтивна орієнтація на Австрію. Цей другий факт безсумнівно викликав також зацікавлення до проблеми будучої закордонної політики України. В єдиному тоді на Україні щоденнику „Рада“ часто появлялися цікаві і змістові кореспонденції з Відня і Львова про боротьбу українських національних партій за права українського народу в австроугорській монархії, за український університет у Львові, за шкільництво, за права в самоуправі, за нову виборчу ординацію до галицького союму і т. д. Ці всі інформації відкривали перед нами — молодю Наддніпрянщини зовсім нові перспективи політичної боротьби і українського відродження.

Одночасно в російському ідеологічному хаосі вже зарисовувалися щораз більші переслідування українського національного руху в різних ділянках життя. Українське відродження переживало тоді період перетворення національних стремлень в масовий народний рух. Це проявлялося особливо в кооперативних організаціях, які густою сіткою покрили Україну. В Києві, Полтаві, Харкові, Чернігові, Житомирі, Винниці, Ка-

*) Ця стаття з технічних причин не увійшла до Календаря-Альманаха „Ч. К.“ на 1939 р.

теринославі, а навіть на далекій Кубані в Катеринодарі повставали кооперативні українські банки. Дозрівала справа виходу кількох тисячів українських кооператив з російських кооперативних централ у Москві і заложення таких централ у Києві. На цьому тлі українські кооператори переводили тяжку боротьбу з московськими централістами і врешті осягнули те, що всі кооперативні організації України постановили об'єднатися. Нелегальна конференція делегатів губерніяльних кооперативних об'єднань України відбулася в Катеринославі, де створені були підстави всеукраїнського об'єднання. В тій конференції брав також участь делегат з Ростова над Доном, який заявив, що кооперативне об'єднання Дону приєднується до української кооперативної системи. Після закінчення цієї нелегальної конференції всі її учасники з делегатом Київщини, Христофором Барановським на чолі виїхали на Дніпрові Пороги, щоби оглянути ці місця, де стояла колись непереможна твердиня українського національного духа — „Запорозька Січ“.

Факт об'єднання українських кооперативних сил викликав небувалу лютю в Москві. В той час, коли раніше проти українського національного руху виступали тільки реакційні кола російського громадянства, тепер до цього наступу прилучилися і демократичні а навіть соціалістичні групи москалів, що витворювало з російської сторони однозгідний фронт проти України. В цих обставинах українська кооперативна конференція в Катеринославі була дуже важним етапом національної консолідації. Пригадую, що коли кожний з делегатів складав звіт з числа кооператив, які належать до місцевого об'єднання і з капіталів кооперативних організацій, — в цьому відчувалася сила українського народу, яка може протиставитись ворожим зазіханням на Україну з чийогоби то не було боку. Підчас дискусії над пляном будучої праці один з делегатів зложив проєкт заложення кооперативної торговельної флотії для експорту збіжжя через Одесу на закордонні ринки і пропонував заложити в Генуї спеціальне представництво кооперативної України. Ось таким чином прямувала українська кооперативна організація до зміцнення економічної організації українського народу і навіязання безпосередніх торговельних відносин з закордонними державами. Вибух світової війни перервав цю працю. Вона відновлена була в нових обставинах, коли Україна проголосила свою державну самостійність.

На передодні світової війни сталася ще одна подія, яка мала значіння для сформування ролі України серед східних народів. Це було в лютому 1914 р., коли припадали соті роковини народження українського генія Тараса Шевченка. Російська влада видала генеральну заборону влаштування академії і концертів пам'яті Поета, а „Священний“ Синод російської церкви заборонив духовенству на цілій Україні відправляти традиційні панахиди за душу пророка України. Тоді власне в Києві повстав спеціальний комітет укра-

їнської революційної молоді, який постановив організувати в Києві і по всіх містах України демонстрації протесту. В день роковин до Києва прибули нові військові частини уральських та донських козаків, які мали розганяти демонстрації і ліквідувати заворушення. 24 лютого ст. з самого ранку в різних пунктах Києва почались заворушення. Велике число демонстрантів співаючи Заповіт йшло до Собору Св. Софії і десь коло год. 11 перед полуднем площа перед Собором і Володимирська вулиця заповнилась тисячами людей. Настоятель Софіївського Собору заявив делегації, що не може відправити панахиди по Шевченкові, тоді багатотисячна юрба почала співати Заповіт і український національний гимн. Відділи кінної поліції розганяли демонстрантів. Однак українські демонстрації виникали то в одному то в другому пункті української столиці. Два дні Київ протестував проти російської сваволі. Такіж демонстрації і масові виступи протесту відбулися і в інших містах України. Сотні людей було арештованих. Серед них було багато грузинів, білорусинів, литовців, поляків, татар і вірмен. Вони всі пішли на українську демонстрацію разом з українцями (російська молодь бойкотувала демонстрацію) і цим заманіфестували солідарність своїх народів з вільними змаганнями України.

В ці бурхливі дні в російській державній Думі виступив з промовою відомий ренегат Анатолій Савенко, який накликав російський уряд до енергійного поборювання „мазепінців“, що разом з іншими „інородцями“ розвалюють російську державу. В цьому своєму виступі цей ренегат сказав правду — в Києві в бурхливі дні шевченківських роковин повстав єдиний фронт України з іншими народами сходу проти російського імперіалізму. Коли в середині червня 1914 р. мене випустили з київської в'язниці т. зв. „Лукіянівки“, до редакції „Ради“ наспіла зі Львова привітна телеграма від української молоді Львова, якої слова памятаю по цей день: „Вітаємо висвободженого товариша. Українська молодь Львова“. Ця телеграма свідчила про те, що Львів пильно цікавиться подіями на Україні і що до шевченківського перезвону українських демонстрацій у Києві, Харкові, Катеринославі та Одесі включився також прастарий український Львів.

Вибух світової війни висунув проблему закордонної політики України на перший плян. Льогіка подій змушувала громадянство застановитися над міжнароднім положенням української справи і хоч буря війни безпосередньо огорнула українські землі, а може власне тому, у відповідальних українських колах помітне було щораз більше зацікавлення справами закордонної політики. Російський уряд уже в перших місяцях війни заборонив видавати газети і книжки українською мовою. На те українська революційна молодь відповіла видаванням нелегального тижневика під назвою „Боротьба“, якої формальним видавцем була київська група українських соціалістів-революціонерів. Це не був однак тижневик

вузькопартійний — в ньому заміщали свої статті не тільки автори, що належали до українських соціалістів-революціонерів а також і інші. Пригадую, що дуже часто писав у „Боротьбі“ Сергій Єфремов, Андрій Ніковський, Сергій Пригара, а чудові патріотичні вірші передавав також боян української поезії Олесь.

В цьому власне першому періоді світової війни сталася нова подія, яка заактуалізувала в українських колах справу закордонної політики України. Одного дня, а було це оскільки не помиляюсь в початку 1915 року, до Києва приїхав тайний емісар Союзу Визволення України. Був це молодий чоловік, що приїхав через Румунію та мав ряд доручень від проводирів Союзу Визволення України до різних українських діячів. Він відшукав також і мене і в довшій розмові представив міжнародну ситуацію і східньо-європейські пляни осередніх держав. В цих плянах створення самостійної української держави стояло на першому місці. Він оповідав про широку діяльність Союзу Визволення України, про національно-виховну і освідомлюючу працю серед російських полонених української народности, з яких мають творитися українські полки і т. д. Ці всі інформації були для нас надзвичайно цінні, бо показували, що справа України ввійшла на порядок денний міжнародної політики і що таким чином визвольні українські змагання стоять на передодні їх реалізації. Якби не скінчилась війна — перемогою чи поразкою осередніх держав, однаково, думалось тоді нам, вже не можна буде счеркнути української справи з міжнародного політичного життя і в тій чи іншій формі справа самостійности України знайдеться в центрі уваги світової opinii.

Цей емісар Союзу Визволення України виїхав потім до Полтави, до Харкова, до Одеси, де інформував українські осередки про нові перспективи, що відкриваються перед українською національною справою у звязку зі світовою війною. На тлі цих розмов і нового оживлення в українському політичному житті, можна було зауважити знаменне явище в настроях українського громадянства. Ніхто не звертав своїх поглядів в напрямі Москви. Ніхто не сподівався, що „екс-оріенте люкс“. Це антимосковське наставлення широких українських кругів було може реакцією на однозгідний антиукраїнський фронт росіян. Ось так витворювались на Україні під впливом світової війни щораз то більш виразні настрої і погляди на проблему закордонної політики України. Серед шалючої бурі і військових подій, треба було приготувати громадянство і народні маси до нового етапу боротьби за українську незалежність. Цей новий етап не мав ще ясних форм, але кожний інтуїтивно відчував грядущі події.

В лютому 1917 р. прийшов кінець російського царату. Події розвивалися надзвичайно швидко. Вже в листопаді 1917 р. виданий був третій Універсал Української Центральної Ради, який створив підстави до наступного законодавчого акту

22 січня 1918 р. — повної самостійности України. В цьому першому періоді революції було кілька спроб знайти формулу розв'язання української проблеми в порозумінні, або вірніше сказати мирними шляхами переговорів з російським демократичним урядом Князя Львова. Були також спроби знайти спільну мову з т. зв. російською демократією, яка голосила тоді гасла свободи і нібито вільного життя. Ці всі спроби переконали однак ще раз українське громадянство, що не тільки царська Росія але і Росія демократична не в меншій мірі дивляться на Україну як на свою колонію і противиться всім визвольним змаганням українського народу. Під цим оглядом незвичайно цікаві були переговори, які перевела делегація Української Центральної Ради в Петрограді з урядом Князя Львова в справі автономічного статуту України. Російський демократичний уряд згоджувався на автономічний статут з певними застереженнями, але виключив категорично з границь автономії Херсонщину, з бережжам Чорного моря і Одеси, а також промислові округи України, а особливо Донецький Басейн з вугіллям і залізом. Таким чином всі ці спроби мирного поладження українсько-російських відносин виявили таку величезну розбіжність поглядів і стремлень обох сторін, що вже тоді зарисувалися можливості військового конфлікту України з Росією.

Большевицька революція прискіпила хід подій на Україні. В Києві появилися перші військово-дипломатичні місії західних держав. Одним з перших прибув до Києва французький генерал Табуї на чолі численної військової місії. Після нього приїхав до Києва британський полковник Баге і румунський генерал Коанду. Генерал Табуї почав відразу інтензивні переговори з членами українського уряду. Був він двічі й у мене, а перекладчиком підчас цих розмов був Сергій Гербель, бувший російський віцеміністр агропрізації. Ці довгі розмови з генералом Табуї можна було би поділити на дві частини. Французький генерал запевнював український уряд, що Франція відчуває глибоку симпатію до українського національного визволення і що готова прийти з допомогою молодій українській державі. Після цих вступних декларативних заяв генерал Табуї затримувався досить довго і докладно на формах цієї французької допомоги. Казав м. ін., що для різних галузів державного апарату Франція готова прислати своїх фахівців, а особливо фахівців для залізниць, які тоді функціонували зле, а також військових інструкторів. Крім того французький уряд склонний був би дати Україні відповідну позичку і що він, Табуї, в разі колиби дійшло до конкретного порозуміння, уповажнений вже тепер видати українському урядові першу рату такої позички чеком на один з американських банків. Друга частина розмов генерала Табуї мала інший характер і в ній французький генерал прецизував постуляти Франції щодо дальшої політики України. Головним постулятом було те, що Україна зобов'язується не провадити жадних секретарних переговорів з осередніми державами

і буде провадити далі проти них війну, утримуючи південний і південно-західний фронти.

Ось так виглядала в головних рисах військово-дипломатична акція генерала Табуї в Києві. Для скріплення своєї позиції Табуї представив українському урядові повноважність французького уряду, який заіменував генерала Табуї комісарем при українському уряді. В грамоті переданій генералом Табуї голові українського уряду Винниченкові і міністрові закордонних справ Шульгинові, Франція признавала де факто українську державу. Аналогічну позицію в переговорах з українським урядом зайняв і англійський полковник Баге. Однак його виступи не мали тих широких розмірів, що акція генерала Табуї.

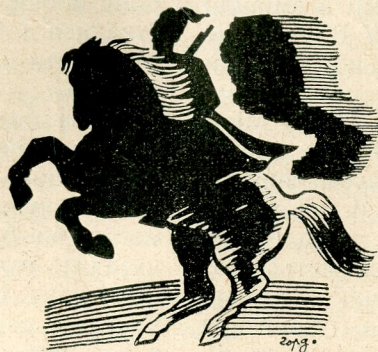
В інших цілях прибув до Києва румунський генерал Коанду. Треба пригадати, що румунська армія в наслідок відомої офензиви маршала Макензена була відтята від своїх апровізаційних баз. Отже місія генерала Коанду полягала на тім, щоби добути від українського уряду хліба і інших продуктів для заосмотрення румунської армії. Жадних політичних завдань генерал Коанду не мав. Він прибув до мене в товаристві французького генерального конзуля, прізвища якого я не пригадую, і звернувся з просьбою допомогти румунській армії і уможливити її апровізацію. Памятаю, що французький консуль весь час казав мені з надзвичайною гарячістю „тільки Україна може спасти румунську армію від голодової смерті“. В світі генерала Коанду, як один з секретарів був тоді Октавіян Гога, пізніше прем'єр Румунії. Порушену генералом Коанду справу український уряд полагодив позитивно і румунська армія дістала тоді значну кількість муки, сала і цукру. Коли пізніше в 1919 р. уряд і армія України відступали перед московською навалою на правобережній Україні і коли нашим воякам бракло амуніції, а в шпиталях не було ліків, то румунський уряд відкинув просьбу українських делегатів допомогти українській армії і продати за готові гроші трохи амуніції і ліків. Так віддячились румуни за великодушну поміч, яку їм оказала Україна в критичній ситуації. Додати треба, що Румунія ніколи не вирівняла свого рахунку і не заплатила за транспорт живності, який був виданий для її армії.

Перші дипломатичні зносини української держави не обмежувалися до місії генерала Табуї чи полковника Баге, а мали трохи ширший ха-

рактер. Також італійський уряд проявляв велике зацікавлення справою самостійности України і також його представник був у Києві. Можна сказати, що в грудні 1917 р. молода українська держава була признана де факто Францією, Англією та Італією. Тодіж навязані були перші дипломатичні розмови з Німеччиною, Австро-угорщиною, а потім і з Туреччиною і з Болгарією. З Румунією справа представлялася трохи інакше, бо після переговорів, які провадив генерал Коанду, що не мав політичних повноважень, мав він ці повноважності дістати від свого монарха і навязати з Україною відносини на цій самій платформі, що й держави Антанти. Таку умову поставив український уряд румунському генералові в справі допомоги апровізації румунської армії. Берестейський трактат оформив цілком міжнародне становище України. Осередні держави признали самостійну українську державу де юре і таким чином грудень 1917. р. і січень 1918. р. були може тим кульмінаційним моментом в історичних подіях, коли самостійність України була признана більшістю держав Європи. Не треба забувати, що також в грудні 1917. р. російський совітський уряд Леніна признав самостійність України, а в квітні 1918. р. Регенційна Рада Польщі вислала до Києва свого надзвичайного посла і тим самим признала також самостійність української держави.

Берестейський трактат відкривав цілком нові перспективи перед українською державою. В Києві почались торговельні переговори з осередніми державами. Цікаво зазначити, що торговельна умова заключена з Німеччиною і Австроугорщиною була побудована на засаді охоронних мит, які мали сприяти розвиткові українського промислу.

В бурхливих подіях 1917. і 1918. рр. закордонна політика України перейнята була одною ідеєю — безкомпромісного поставлення самостійности України перед чужими державами і утривалення цієї ідеї на міжнародньому терені. Як промінь сонця присвічувала ця ідея у всіх дипломатичних акціях українського уряду і в будучих недалеких подіях цей блискучий період української державности буде джерелом не тільки віри в перемогу, але й досвіду для тих нових сил, що їх висуне на арену історії український нарід.

Гірська бригада УГА та її перехід на чехословацьку територію.

(Докінчення. Гл. ч. 7—8/38).

Написав: О. З.

По переході чеського кордону почали збиратися наші частини у селі Веречки а звідти відмашерувували до Волівця, залізничної стації на лінії Лавочне—Муңкачів. Тут довідалися ми, що на залізничім шляху недалеко Лавочного стоять вагони з амуніцією призначеною для нашої Армії; не можна було їх довести до Лавочного, бо по дорозі був знищений залізничий міст так, що залізничі ладунки треба було перевозити фірами, оминаючи знищений міст. Чи знав про цей транспорт муніційний референт III-го Корпусу, цього я не довідався, знаю тільки, що на фронті не доставало набоїв і наша офензива, що мала зачатися на Хирівськім фронті кілька годин перед польською, не зачалася в означенім часі тому, бо не прийшла в час замовлена амуніція. Розуміється, що вістка про вагони з набоями, які можна було ще в час перевезти фірами на нашу територію, прибила нас психічно ще більше, бо така байдушність з доставою набоїв була не дооправдання. Другого дня зявився у Волівці французький генерал Енок, що був тоді приділений до чеської армії, та з доволі нахабною міною переможця заявив нам, зібраним старшинам, що наші частини мають зложити зброю і будуть інтерновані до дальшого рішення. З його мови мали ми вражіння, що він уважає нас за большевиків, а що найменше за їхніх союзників. Йому відповів досить різко от. Черський, що мабуть одинокий з нас знав трохи французьку мову, та пробував вияснити йому наше політичне й військове положення. Та репліка от. Черського не переконала ген. Енока, бо й не легко було перекопати француза, що бачив в українськім-галицькім фронті большевицький фронт, на який французи висилали армію ген. Галера. На додаток і вигляд наших старшин давав багато до думання — у різних одностроях, з ріжними відзнаками, робили ми вражіння якоїсь „збиранини”, а не старшин регулярної армії. Я до нині не можу зрозуміти цієї недбайливости нашого Секретаріату Військових Справ, що за час шости місяців не усталив форми одностроїв та відзнак, хочби в цей простий спосіб як зробили були з початку чехи, що задержали нумерацію і однострої австрійської армії а змінили тільки відзнаки на ковнірі і шапці. У Волівці, де почали збиратись ріжні частини Гірської Бригади та сусідних відтинків фронту, наші частини завагонувалися та відїхали до табору у Новім Місті (Саторалія-Уйгелі по мадярськи). Звідси вислали ми делегацію до нашого дипломатичного представництва у Празі. Ми були певні, що з Праги приїде негайно хтось із наших дипломатів, щоби дати нам вказівки та загалом займеться нами, що були позбавлені всякої злуки з нашою Нач. Командою та Урядом і не могли її добитися навіть при допомозі чеської військової радіостації.

Тимчасом до нашого табору почали доходити гуки гарматньої стрілянини з чесько-мадярського фронту. Мадярські большевики посувалися щораз дальше на Підкарпаття та витискали чеську армію в напрямі Карпат. Чеське командування звернулося до нашої команди з проханням дати їм артилерійську поміч і від нас відїхали на фронт наші батерії. Не тямлю кілька гармат та обслуги брало участь у цій виправі, мабуть живуть ще ці старшини і гарматчики, що брали у ній участь і вони повинні про цей епізод подати свої спогади.

В таборі у Новім Місті скількість наших стрільців та старшин більшала, бо прибували все ще нові відділи, які переходили Карпати не маючи змоги злучитися з центром Армії. Прибув тоді між іншими звісний на західнім фронті от. Чорний.

Тому, що чесько-мадярський фронт наближався до Нового Міста, нас завагонували вже без зброї, яку віддали ми чехам після зложення списків, і вислали на захід. Попід Карпати через Словаччину, Моравію і чеську кїтловину доїхали аж до північної гряниці Чехословацької републики та опинилися в містечку Дойтш Габель — по чеськи: Німецьке Яблінне, де були великі австрійські бараки, в яких перебували передтим полонені російські старшини.

На двірці привитав нас чеський командант міста от. Янза, котрому підлягав табір через увесь час існування. Командантами наших частин були: от. Черський, опісля підп. Федорович, що в міжчасі також перейшов Карпати з відділом кінноти, а доперва десь по двох тижнях приїхав з Відня полк. Антін Варивода, котрого наш Уряд у порозумінні з Прагою назначив командантом усіх наших частин, що найшлися в Німецькім Яблінні. Так повстала військова формація, котру названо: Українська Бригада.

Одного дня приїхали з Праги представники чеського Міністерства Військових Справ та ген. штабу і привитали усіх зібраних старшин в імені чесько-словацького уряду як частину братньої армії, що її воєнна доля загнала на чеську землю. Вони побажали нам, щоби ми на чеській землі почувалися добре та щоби мали змогу якнайскорше повернути на рідну землю та злучитися з нашою Армією.

Треба безсторонно піднести, що відношення чеських військових кругів було вже з перших днів нашого переходу прихильне та щире і коли б не французькі старшини та наша нерішучість ми могли би були після перегруповання вернутися назад на галицький фронт, так як це ми первісно плянували. Що це не було тільки теоретичне міркування, свідчить про це анальоґічний випадок з чеським відділом, що у цім часі притиснений

мадярсько-більшевицькою армією до Карпат, перейшов карпати на польську територію і поляки перепустили його зі зброєю назад на чеську землю — мабуть на Шлеськ. Річ певна, що сталося це на жадання французького командування.

Коли нераз роздумую над справою переходу Гірської Бригади на Чехословаччину і стараюся уявити собі такий випадок, що на нараді у Тухольці ми рішили б перебитися Карпатами та злу-

читися з Армією і це виконали, — то не знаю, що булоби вийшло нам, як нації, на більшу користь? Ця частина Армії, що перейшла чеський кордон, булаб нерішила воєнних подій на нашу користь, бо не була боездатна, а так ми врятували поважний людський матеріал та дали початок нашій еміграції в Чехословаччині, яка дала нам дуже позитивні висліди і може ще їх дати у будучині.

Україна на дипломатичному фронті.

Написав: *Яр. Заремба.*

Історичний Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1939 рік. Львів 1938. Накладом видавничої Кооперативи „Червона Калина“.

У своїй науковій праці „Націоналізм і інтернаціоналізм“ проф. Мур (Moore) доходить м. ін. до такого висновку: Важко не погодитися з тим, що засадничо кожний нарід мусить довершити своє самоздійснення й самоозначення в часі війни, зо зброєю в руці. Тимто й він, не без іронії впрочім, наводить такий приклад: Коли якийсь край домагається для себе, як для окремої нації, прав самостійного народу, то державні мужі з Паризької Конференції мають йому відповісти: Ми не знаємо, чи ваші домагання слухні, бо історики, політики й філософи не вміють сказати, що це „нація“. Ідіть і боріться! Як переможете — ми узнаємо доконаний факт і привітаємо вас як державну націю.

Читаючи Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1939 рік, я болюче відчував правдивість повищих слів. Календарі „Червоної Калини“ мають уже свою заслужену славу. Але останній річник це новість у нас, що заслуговує на якнайбільшу увагу. Редакція цього календаря впала на щасливу думку дати українській читаючій публиці книгу з новим, оригінальним матеріалом і одночасно важним і повчальним. „Україна на дипломатичному фронті“ — оце гасло Альманаху.

Дати чітку картину отої будь-що-будь великої й незвичайно відповідальної праці, що її довершували в переломовий час нашої історії молоді українські дипломати — це нелегке завдання. Треба ж було навязати звязки з різними людьми, що тепер розкинені по цілому світу, щоб зібрати від них відповідний матеріал. І треба признати, що задумане діло вдалося. Почин зроблений. Редакція збрала багатий і незвичайно цінний матеріал з цієї ділянки, яка в нас дотепер немов забута й недоцінована.

На зміст Альманаху зложилися в першій мірі праці наших бувших дипломатів, чи людей, що працювали на відповідальних постах закордонної пропаганди. Правда, збираючи статті-спомини поодиноких людей, годі думати про вичерпуюче й систематичне уняття цілого матеріалу. Такі статті доторкають тільки точно очеркнених відтінків праці, що були звязані з тими, хто про це пише. В них теж проявляється звичайно особистий погляд автора на таку справу чи подію, з яким не кожний мусить погоджуватися. Але треба признати, що автори статей цього Альма-

наху поставилися до свого завдання якнайсеріозніше. Читаючи ті статті-спомини, вичуваємо, що авторам залежало на тому, щоб по своїм найкращим силам „дати свідоцтво правді“. Що та правда нераз гірка й болюча — це ж не їхня вина.

Спомини поодиноких людей мають і свою питому вагу, свою живість і безпосередність, якої не заступлять „об’єктивні“ праці істориків-науковців. Читаючи їх, ми зазнаємося часто з подробицями, здавалося б, маловажними, проте вони часто веломовні, такі характеристичні, що без них важко було б нам нераз зрозуміти ті незвичайно важкі обставини, серед яких доводилося працювати нашим дипломатичним представникам. І ніде краще не відчуємо живчика нашої колишньої дипломатії й настрою, як саме з таких особистих споминів. Тимто й жалко, що вже деякі наші дипломати забрали з собою в могилу не одно цікаве й повчальне з колишньої своєї дипломатичної праці й досвіду.

Ніде правди діти — про працю дипломатів молодшої Української Держави знаємо мало, навіть дуже мало. Навіть про загальну закордонну пропаганду говориться в нас неначе „при нагоді“, хоч вона така важлива й у переломові хвилини рішальна. Про всі труднощі її ведення й одночасно її вагу говорять нам проречисто автори статей в Альманаху. Мабуть не одному з них, при писанні про цей відтінок нашої політичної праці, тиснулися на уста слова Шевченка: „...серце болить, а розказать треба, нехай бачать сини, внуки...“

Здержуватись тут, щоб обговорити бодай побіжно всі статті Альманаху — годі. Це забрало б нам за багато місця. На перший плян виступає тут, очевидно, обговорення праці наших дипломатів 1917—20 рр. Про організацію української дипломатичної служби говорить **Б. Галайчук**. У його цінній статті цікавий м. ін. виказ, хто й де репрезентував Українську Державу. Для нашого молодшого покоління, але не тільки для нього, дуже цікаві відомості про діяльність „Союзу Визволення України“ подає **М. Данько** в статті: „Від Союзу Визволення України до української дипломатії“. Неначе доповненням цієї статті являється „Українська Пресова Служба у Відні“ **І. Давидова**. Завдання УПС-и було: „спопуляризувати перед світом українські державницькі змагання, очистити їх від того брудного намулу, яким нас обкидували противники, і доказати

конечність існування сильної української держави в інтересі миру на Сході Європи“. Але це було завдання не тільки „Української Пресової Служби!..“ Бо й „найбільші жертви, складені нацією на побоевищах, можуть показатися даремними, якщо нашій дипломатії не вдасться вилегітимувати в наглядний і переконливий спосіб нашого державницького почину перед політичною біржею світу, того світу, для якого сама назва Україна — незрозумілий звук, а наші змагання — чужостороння інтрига...“ Українські дипломати старалися по своїм силам виконати своє завдання й це дає можливість **Дмитрові Левицькому** в статті: „З дипломатичних споминів“ твердити, що „за 1919 рік поширено в Європі знання і тим самим вагу української справи в Європі більше як за цілі століття перед тим“.

Незвичайно цінні й цікаві в Альманаху статті, що заторкаються Берестейського Миру; це **дра Миколи Залізняка** „Перший виступ української держави у світовій політиці“ та дві статті **Ол. Севрюка**: „Підписання берестейського договору“ й „Галичина в берестейських перемовинах“.

Ілько Борщак подає невідомі нам факти про це „Як була зорганізована Мирова Конференція в 1919 р.“ У тій статті розкриває нам автор і тайну великих надій на Вільсона... **М. Рудницький** змальовує всі труднощі, які мусіла поборювати українська делегація в Парижі 1919 р. Воно й не диво. „Становище дипломатів, які не мають за собою сили, що наказує їх слухати, вислухувати, шанувати або бодай приймати як делегатів — завжди незвичайно тяжке, коли не безнадійне. Більш-менш таке становище було української делегації в Парижі. Вона чекала з тижня на тиждень на зміну подій у краю, а в краю чекали знов на її поміч...“.

Сумне, але правдиве, ствердження, що „людей ознайомих з міжнародньою політикою поміж свідомими українцями майже не було“ — знаходимо в статті **П. Коваліва** „Дипломатична діяльність за часи української держави“. В тій статті-спомині читаємо м. і.: „Одним із головних наслідків перевороту 29-го квітня було те, що гетьманський уряд — стаючи понад партіями й на ґрунті патріотичним а не інтернаціонально-соціалістичним — міг використовувати далеко ширші

кола діячів, ніж Центральна Рада“. Вже хочби з цього зрозуміле для нас таке дальше ствердження автора: „Подорожуючи пізніше за часів Директорії, я вісім разів переїздив ріжні кордони з дипломатичним пашпортом, але ніде — навіть у надзвичайно коректних німців — не спостеріг такої пошани до українських дипломатів, як було за часів Гетьманщини“.

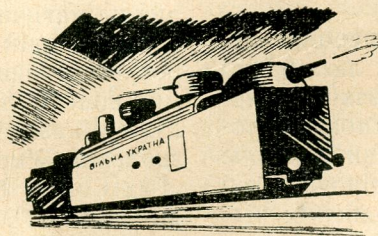
Зміст Альманаху збагачують ще такі статті з історії нашої новішої дипломатії: **Г. Микитей**: „У місії до Югославії“, **Ю. Налісник** „Перше посольство української держави в Болгарії“, **В. Дутка** „Спомини з торговельної місії до Австрії, Чехословаччини й Угорщини“, **Ів. За-вич** „Чужоземні військові формування в українській державі“, та **Д. Антончук** „Польсько-українські переговори про замирення в травні 1919 р.“.

Крім цього окремо треба згадати три статті-фрагменти з чужих творів: „Україна й ми“ **Е. Людендорфа**, „На Україні“ **Альфреда Кравса**, та „Льондон“ **Арнольда Марголіна**. Дві перші статті дають чітку картину того, як німецькі державні мужі й вожди дивилися на справу України й які були німецькі пляни на Сході Європи.

Вкінці корисне урізноманітнення й історичне схоплення України на дипломатичному фронті дають дві статті: **Ів. Ш.**: „Міжнародні взаємини й дипломатія княжої Русі-України“ й **Теофіля Коструби** „Заграничні зносини кн. Ярослава Мудрого“.

Добре зробила Редакція Альманаху, що подбала про нові, нерепродуковані ще світлини, в першу чергу наших дипломатичних представництв. Світлини добре підібрані й гарно виконані на крейдяному папері.

У „вступному слові“ Редакція признає сама, що цьогорічний Альманак „Червоної Калини“ це далеко не систематична збірка споминів наших чільних дипломатів. Багато матеріалу Редакція не використала, бо він прийшов за пізно. Ясна річ, усе в однім Альманаху вмістити годі, але те, що є — незвичайно цінне. Нема сумніву, що широкі кола української читаючої публіки з радістю й вдячністю привітають цю нову книжку „Червоної Калини“, в якій стільки вартісного матеріалу про відповідальну й велику працю українських дипломатів.

При І-ій Бригаді Червоних Українських Січових Стрільців*)

Хронологічний хід подій.

Написав: П. Мигович, б. пор. УГА.

Новий лад.

Після здуки з большевиками настали інші порядки. Старшинам і підстаршинам наказали зняти відзнаки. На ковчирях можна було залишити лише зубчатку — без старшинських або підстаршинських обвідок. На шапках мала бути пятачарна звезда або червона стяжка.

Найбільше вражало нас, що заборонено носити тризуб. В тій справі їздила навіть окрема делегація з цілого II-го Корпусу, згідно вже із бригади ЧУСС до полевого штабу до Балти. Делегація вернулась з нічим.

Заборонили вживати старшинських і підстаршинських титулів. Ввели слово „товариш“ — замість титулів по степенях приказали вживати: товариш роевий, товариш четовий, сотенний, курінний, полковий, товариш начальник штабу і т. п. Опісля — вже на фронті заборонили вживати при всяких звітах, голошеннях, просьбах слова „слухнянно“.

Наше стрілецьтво нерado приймало ці зміни — особливо старші віком стрільці не могли з тим погодитися — „який я вам товариш“ — питали нераз своїх старшин.

Мимо того всього, карність не підупадала. Стрілецьтво, як і давніше відносилося із пошаною до своїх підстаршин і старшин.

Мітінги.

Почались „мітінги“ — віча. Перший „мітінг“ при І-ім курені 7-го полку уладив перший комісар

ЧУГА тов. Марчук. Він відвідував усі частини. Стрільці, підстаршини і старшини зібрались в команді куреня, де промовляв до нас Марчук. Говорив багато про Маркса, про другий і третій інтернаціонал, про комунізм — Леніна — і под.

Очевидно, ніхто з наших стрільців його бесіди не розумів. Це була новість для них. Після віча Марчук (він галичанин) запитав, коли хто дечого не розуміє, нехай запитає, а він пояснить. На це виступив один із стрільців і сказав:

— Прошу Пана комісара, зробіть так, щоби ми грошей дістали.

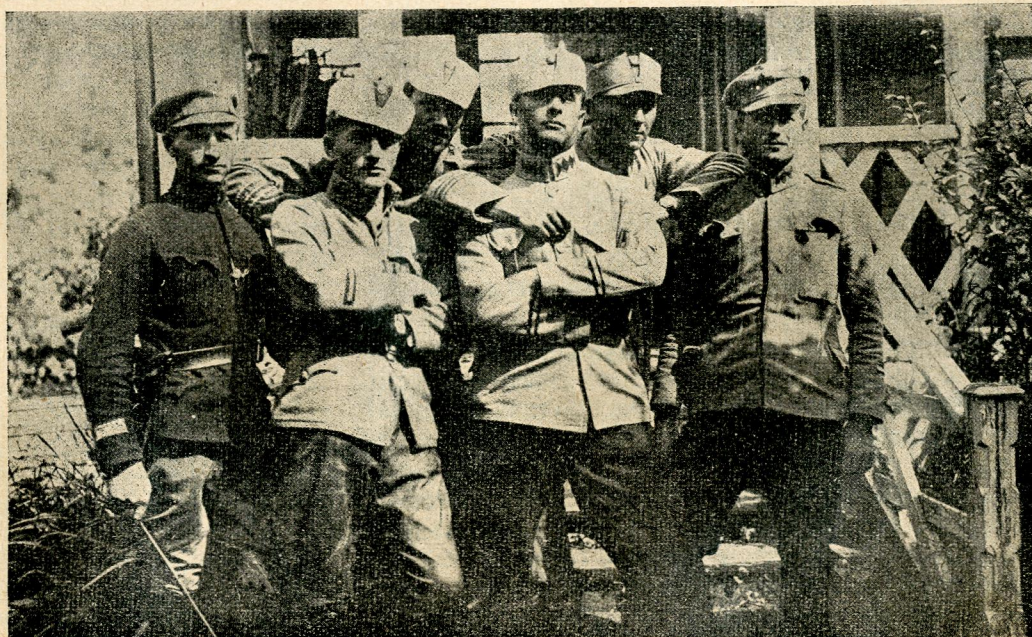
Справді — наших стрільців не обходив інтернаціонал, комунізм. Їм дошкулював брак гроша на найконечніші потреби. Мітінг відбувався при кінці лютого, а стрілецьтво не одержало заслуженини від кінця січня.

Шевченківське Свято.

Який місяць перед памятними днями уродин і смерти Тараса Шевченка, повстала у місцевих громадян-українців думка відсвяткувати память Великого Генія України. З нашого корпусу прийшов наказ до бригади, щоби галицькі частини там, де перебувають, улаштували спільно із місцевим громадянством свято Шевченка.

*) Є це дальший тяг споминів того автора, друківаних в Літописі Червоної Калини с. р. в ч. 2, 3, 4, 5, 6, 7 п. з.: „При VII-ій Львівській Бригаді ча Великій Україні“.

Редакція.

Летичів, липень 1919 р.

Старшини і підстаршини 4. бат. 7. гармат. полку. I. ряд стоять (зліва): бунчуж. Василь Бойдуник, чет. Мирослав Колтунюк, хор. Мих. Мачуга, бунч. Петро Хороб. II. ряд (зліва): сот. Іван Медвідь, пор. Омелян Пашко.

Ініціативу відсвяткування Шевченківського Свята подали місцеві громадяни до відомої голові Повітового Революційного Комітету — Попову. Голова Ревкому не стояв на перешкоді свята. Він скликав ширший комітет із місцевих передових громадян та громадян. До комітету влаштування свята запросили також представника нашої бригади. Був ним автор цих рядків. Комітет приступив негайно до праці. Уложено плян свята.

Шевченківське свято мало тривати два дні. Дня 9. березня перед полуднем мали відбутися в кожній школі окремі свята зі співами, деклямаціями і вступним словом для молоді тих шкіл. Вечором того дня мав відбутися концерт для нашого стрілецтва за вільним вступом. Дня 10. березня рано мав бути молебень у місцевій церкві, на котрім мав співати місцевий хор. Після молебня мав відбутися похід шкіл, місцевих професійних товариств і нашого війська з четою скорострільів і батарею. Похід мав відбутися головними вулицями міста Ольгополя. На мійській майдані східньої частини Ольгополя мали бути виголошені відповідні промови.

Вечором мав відбутися публичний концерт, на котрім кілька точок мали виконати старшини VІІ-ої бригади. Нашому військові зарезервовано було вступне слово і дві пісні.

Комітет влаштування свята мав видати коротку відозву-життепис Тараса Шевченка, призначений для населення цілого ольгопільського повіту в цілі пропаганди.

Ревком асигнував на видатки свята 20.000 карбованців.

Свято відбулося згідно із програмою з тою різницею, що частини VІІ-ої бригади не могли взяти в ньому участі, бо дня 9. березня — згідно із наказом 7-ий полк мусів опустити Ольгопіль. Цілий полк мав удатися до міста Бершаді, де мав повнити охоронну службу перед повстанцями ген. Павленка. Повстанці знаходилися в околиці Бершаді.

Дня 9. березня наш полк перейшов до села Рогізна 7 км. на північ від Ольгополя. Далше рушити не міг з огляду на великі болота. Коні застрягали по черева, а вози по оси. На наше місце до Ольгополя прибув 10 полк. Він мав заступити наш полк у відсвяткуванні свята — з виїмком самого концерту.

Дня 10. березня залишився полк в селі Рогізні. Лише I-ий курінь полку відійшов в околицю Бершаді. З постою в селі Рогізні скористали старшини полку і вибрались під вечір верхами до Ольгополя на концерт.

Вступне слово виголосив хорунжий Василь Микелита. Промова його була річева і гарна — усім подобалась, за що бесідника нагородила публіка, що виповнила салю по береги, грімкими оплесками.

Сольоспів „Гетьмани“ виконав добре артилерист з IX. бригади четар Бабій. Його баритон так захопив слухачів, що мусів співати два рази.

Місцевий мішаний хор виконав гарно поему „Україна“ та „Вечерниці“. Були також добрі деклямації, а прл кінці живий образ.

На нас галичан концерт цей робив велике вражіння — бо по наших повітових містах подібних, гарно введених концертів мало стрічається.

Хорами управляв директор місцевого учительського семинаря.

Після концерту запитав я голову Повітового Ревкому Попова, як подобається йому концерт. Він мовчав. Видно було по нім, що він не конче був нашим концертом вдоволений, бо концерт був наскрізь націоналістичний. Йому це не подобалось. Після концерту відбулись загальні вечерниці з танцями.

Ранком 11. березня покинули ми салю концерту, зглядно вечерниць, вернулись до села Рогізна і того самого дня перемашерували до села Фльорина коло міста Бершаді. Там обняли ми охоронну службу.

Політичні комісарі.

В цю пору прибули до полку політичні комісарі, або як їх загально називали „Політкоми“. Їх завданням було дбати про політичний вишкіл наших стрільців і старшин в дусі комунізму.

При штабі полку назначено політкомом Володимира Стойкевича. Він уроджений у Зборові в 1891. р. Перед війною був скарбовим урядовцем в містечку Олеську опісля в Дрогобичі. Як австрійський капраль дістався Стойкевич з Перемішля до російського полону. З вибухом революції за уряду У. Н. Р. і за гетьманату працював в міністерстві фінансів. Опісля вступив до партії большевиків України, і як партіець прибув до нашого полку на пост комісаря. Його заступником був Микола Вербовий.

При першій курені назначено політкомом хорунжого Василя Микелиту. При II-ім курені назначено Усусуса правника Осипа Левицького, а в III-ім курені хорунжого Михайла Базника.

До того часу агітаційна большевицька література, відозви, летючки були лише в російській мові. Тепер — одержували наші курені такі відозви також в українській мові. Відозви ці видавала партія большевиків (комуністів) східної Галичини і Буковини.

Час до часу — особливо як був відповідний час, наш комісар скликавав курінь на збірку і сам промовляв до стрільців, або доручував сотенним командантам, щоби вони самі подібні сходи стрільців улаштовували. Такі сходи в нашому курені не були новістю. Ми вже в давніших часах сходи улаштовували і на таких збірках проводили ми культурно-освітню працю.

В Бершаді і кругом того міста були всі частини бувшого II-го Корпусу, тепер частини I-ої бригади Червоних Українських Січових Стрільців. Якось раз відвідав тут нашу бригаду командуючий ЧУ ГА Василь Порайко. З ним був Затонський і Михайлик. В Бершаді був перегляд бригади з почетним походом. Опісля відбувся в якійсь більшій салі „мітінг“.

На мітінгу промовляли найперше політком бригади — Яків Струхманчук, опісля Порайко, Затонський, Михайлик і еще один промовець комісар з I-го полку. Їх промови зводилися до одного,

Бувші вояки 4-ої Бучацької сотні комбінованого куреня при 3-ій Береж. бригаді. Брала цілий час від грудня до мая участь в боях під Скниловом, Сокільниками та Солонкою аж до загального відвороту, коли то курінь перемінили на сотню. Сидять з ліва на право: 1. Пилипів Ант. стр., 2. дес. Сенник Микола, 3. комд. сотні чет. Ковбан Степан, 4. рах. віст. Захарчук Осип, 5. стр. Матійців Михайло. Стоять від ліва: 1. стр. Когут Гриць, 2. стр. Завальницький Богдан, 3. стр. Когут Михайло, 4. стр. Михалецький Василь.

а саме, станути до боротьби з капіталістичним світом, в інтересі працюючих мас.

Треба признати, що наше стрілецтво не захоплювалося бесідами промовців, хоч вони носили місцями демагогічний характер.

На фронт проти поляків.

В Бердаші і околиці усі частини приготувалися вже до відходу на фронт проти поляків. Голосно про це не говорилося, але ми знали про те. Не знали ми лише докладно, на котрому відтинку обіймемо фронт.

До нашого полку приділено нову сотню скорострілів, котру вишколено із виздоровців у вишколі Української Галицької Армії. Командував нею поручник Фридрих Оберлендер. Цілу сотню приділено до III-го куреня.

Повстанці генерала Павленка, що були в околицях Бершаді, нас не зачіпали.

В другій половині березня поодинокі полки бригади ЧУСС почали відходити в напрямі залізничної лінії на стацію Рудницю і Попелюхи. На тих стаціях частини вагонувався і відїздили на фронт.

Вагонування.

Дня 22. березня вимашерував полк із села Фльорини через село Жабокричку в сторону стацій Рудниця і Попелюхи.

В селі Фльорині чи Бершаді залишився командант III-го нашого куреня сотник Мирослав Микитка і вступив до повстанців генерала Павленка. Він предвиджував задалегідь наше лихо з большевиками — і залишився. Коли вістка ця дійшла до відома наших стрільців, один із моєї сотні говорив мені: „вже є зле, коли наші команданти лишають нас“.

Перед двірцем в Попелюхах стоїть невеличка, але гарна церковця, а кругом неї маленьке кладовище. На кладовищі свіжі могили. Йдемо оглядати, — бо це певно наші Борці. І дійсно, могили

галицьких вояків. На могилах хрести з написами. Одна з них, це могила покійного сотника Антона Галькевича.

Дня 24. березня II-ий і III-ий курені 7. полку завагонувався до поїзду. Командантом транспорту був командант нашого куреня сотник Віктор Бравн.

Наш поїзд був 15-им з ряду транспортом частин Бригади УСС. Цілий поїзд мав 46 критих возів і 6 площадок, а їхало в нім 610 стрільців, 26 старшин, 144 коней і 57 возів, в тім 6 полевих кухонь. Транспорт виїхав із стації Попелюх ввечером.

Від б. четаря Колтунюка, котрий був помічником кермуючого транспортами поручника Северина Байгерта, на стації у Рудниці — одержав я докладні записки поодиноких транспортів Бригади УСС. Ці записки подають докладні числа командного складу, стрільців, возів, коней, полевих кухонь, гармат кожного транспорту. З цих записок можна докладно устійнити стан стрільців, старшин, коней, возів, гармат і под. цілої Бригади УСС. в моменті, коли вона відходила на фронт по страшнім тифі.

Записки чет. Колтунюка напроваджую дослівно, так, як вони збереглися до цього часу:

(Гл. табеля на ст. 14.).

Як виказує повищій відпис — документу зрештою дещо неповного, — і коли прийняти, що у повищій списку занотовані всі частини, що були в тім часі в Бригаді УСС. — і всі вони переїздили на фронт — було в тім часі в Бригаді УСС 314 старшин, 6732 стрільців, 2337 коней і 1007 возів. При Бригаді було в той час 30 гармат, 62 полевих кухонь, з того 20 у матеріяльнім складі (мабуть нечинні), 8 полевих печей і авто.

Повищі дані є неточні. У виказі транспортів бракує даних у 9 транспортах про командний стан, а дальше бракує даних про харчевий склад, що останній переїхав на фронт. Через те стан Бригади буде трохи більший.

День і години відходу	Число транспорту	Число потягу	Частина, які відійшли з транспортом	Командант транспорту	З транспортом відійшло				Відійшло вагонів				ПРИМІТКА
					кмдного складу	стрільців	коней	возів	особових	критих	площадок	Разом	
19. III. 19-50	1	562	Запасна батарея тов. Воввідки і батарея тов. Матесіча з легкого артил. дивізіону	тов. Королюк	25	297	172	80		40	20	60	6 кухонь, 17 гармат.
20. III. 16-30	2	564	Штаб легкого арт. дів. 2. і 3. батарея	тов. Шепарович	9	204	182	39		41	15	56	7 гармат, 2 кухні.
21. III. 4—	3	568	Тяжкий дів. арт. і піхотна амуніція	тов. Медвідь		295	153	52		47	12	59	4 г. дальноб., 4 пол. к., 5 ваг. арт. майна.
21. III. 18—	4	558	Бат. легк. дів. часть інтендантури. Провіантура легк. дів.	тов. Попович		107	60	15		37	8	45	2 гарм., 1 пол. кухня, 12 ваг. інтендантури.
21. III. 18-20	5	534	1 курінь I. піх. п. УСС. Шт. Бул. сот.	тов. Носковський	35	419	132	53		38	12	50	
21. III. 23-20	6	568	2. курінь I. п. піх. У. С. С.	тов. Гоїв	21	340	56	23		21	7	28	Крім того було ще дерево, призначене для залізниці. 3 пол. кухні.
22. III. 13-50	7	546	3 курені I. піх. п. УСС. провіантура	тов. Іваніцький	20	351	113	51		43	13	56	
22. III. 15—	8	542	1 полк кінноти УСС. Штаб полка	тов. Скацень	18	217	175	22		42	6	48	2 пол. кухні.
22. III. 20-20	9	556	2. курінь 3. піх. п. Бул. сотня і Штаб	тов. Баківич	38	540	110	46		37	12	49	5 пол. кухонь.
22. III. 22-20	10	562	Харч. Уряд 3. піх. п. Скорострільна сот.	тов. Мурин	16	196	100	56		37	9	46	3 пол. кухні.
23. III. 11-10	11	508	1. курінь 3. піх. п. перевязочна	т. Шлемкевич	28	469	87	42		28	9	37	5 пол. кухонь.
23. III. 17—	12	552	Телеф. сотня 3. піш. ескадрон. провіант.		17	335	81	42		43		43	
23. III. 24—	13	548	Штаб I. Бр. УСС. Бул. сотня, музика	т. Кузьмин	50	320	100	38	2	48	3	53	1 авто,
24. III. 10-20	14	528	Часть інтенд. пекарня	т. Альтшілєр		220	80	35		45	6	51	8 пол. печей.
24. III. 21-30	15	556	2. і 3. курінь 7. піх. полка У. С. С.	т. Бравн		636	144	57		46	6	52	
25. III. 1-35	16	508	1. курінь 7. піх. п. Штаб. бул. сотня	тов. Волощук	37	493	156	58		43	12	55	5 пол. кухонь.
25. III. 13-35	17	528	Перевяз. точка 7. п. полка. Провіантура 7. піх. п. Матеріальний склад	тов. Білецький		204	40	124		40	9		20 п. кухонь.
25. III. 1-12	18	506	Кінська лічниця, технічна сотня	тов. Верніш		277	78	31		39	1		4 пол. кухонь.
26. III. 4-10	19	516	Харчева кольона I. Бр. У. С. С.	т. Кошак		167	130	52					2 пол. кухні 7. кор.
27. III. 8-15	20	518	I. зап. Кіш	тов. Дудинський		600	186	80		38	2	40	8 волів.
27. III. 14-05	21	546	II. зап. Кіш, сан. летучка	тов. Смачило		20* 25 }	2	11	2	26	6		* 20 хорих, 25 санітетів.
27. III. 18—	22		Харчевий склад	т. Хробак									
			Разом		314	6732	2337	1007					

Впадає в очі велика непропорціональність між стрільцями й кіньми та возами, бо на 3-ох стрільців припадає 1 кінь і на 7 стрільців 1 віз. Цю непропорціональність треба пояснити собі в той спосіб, що теперішня Бригада УСС. повстала з II-го Корпусу УГА. Корпус мусів мати в час переходу Армії через Збруч принайменше 25.000 харчевого стану. Людський матеріал наслідком пошестей убував і зменшувався, а коні хоч гинули, то всеж менше як люди. Тому така непропорціональність поміж харчевим станом, кіньми і возами.

Дня 25. березня в год. 14-ий прибув наш транспорт до Жмеринки. Тут застали ми три транспорти нашої Бригади, котрі виїхали перед нами. Паровози не мали дров і транспорти не могли їхати в дальшу дорогу. На нас черга до виїзду аж за 48 годин. Поїзд стояв на стації і чекав своєї черги.

Щоби стрілецтву не нудилося, придумали большевики уладити на стації „мітінг“. Усі транспорти, що були на двірці — зібралися під рампою на жмеринським двірці і почалися промови. Промовців не знаю особисто. Були ними бувші старшини. — Промовляв також по російськи якийсь чолов'яга — ізраїльського вигляду. Тими промовами ніхто з наших стрільців не переймався. Стрілецтво слухало тих промов, бо такий був приказ, а поява на рампі російського промовця і його російська промова зовсім нікого з нас не цікавила. Ми переконувалися наглядно, що большевики ведуть русифікаційну роботу на Україні.

На другий день подібний „мітінг“ відбувся в одній із залізничних саль на жмеринським двірці. До наших стрільців і старшин промовляв тоді якийсь промовець по українськи. Треба відмітити, що большевики використовували кожную вільну хвилю — на пропаганду своїх кличів.

Дня 25. березня о год. 15-ий виїхав транспорт із Жмеринки. Вечором того дня переїхали ми через Винницю. На стації у Винниці одержав наш транспорт по дві пайки хліба. Згадую про це тому, що хліба тоді бракувало.

Дня 28. березня переїхали ми через Козятин. Вполудне були ми у Бердичеві, а вечером того дня доїхали ми на стацію Михайленки. Є це остання стація перед м. Чуднів, коли їдемо з Бердичева.

В Бердичеві на двірці одержав наш транспорт 300 нових російських крісів, 30.000 штук набоїв, 100 шруботягів, 100 баньок на оливу, 100 охоронків на мушки та трохи клоччя до чищення крісів.

Так I. Бригада ЧУСС переїхала на фронт проти поляків.

Дня 29. березня курені вивагонувався і відійшли: I-ий до села Малі Коровинці, II-ий до села Судичівки, III-ий до села Бацки. Штаб полку в селі Михайленках.

При 44. Совітській Дивізії.

Нашу Бригаду приділено до 44-ої совітської стрілкової дивізії. Проти цієї самої дивізії борилися частини VIII-ої Львівської Бригади і II-го Корпусу УГА під Коростенем. Тоді згинув командант тої дивізії Шульц. *Щорс*

Відносний приказ¹⁾ до вагонування I-ої бригади УСС звучав (наволжу його в цілости):

Команда I. Бригади УСС. Ч. оп. 477. Бершадь дня 17. III. 1920. Приказ до вагонування I. Бригади УСС.

При вагонуванні приходять на чергу:

1. Вся артилерія 400 осей — 4 трансп. по 50 ваг.
2. 1. п. п. УСС. 262 „ 3 „ „ 50 „
3. Техграф. Сотня 32 „ причіплений до 3. транспорту 1. п. п. УСС.
4. 3. піша ескадрона 42 „
- Провіантура 12 „ 1 трансп. 50 ваг.
- Част. інтендантури 46 „
5. 3. п. п. УСС. 260 „ 3. трансп. по 50 ваг. прилучить малий транспорт по вказівкам командуючого транспортами.
6. Штаб Бригади і бул. сотня 104 осей — 1 трансп.
1. кінний полк УСС 90 „ 1 „
7. Інтендантура 106 „ 1 „
8. 7. п. п. УСС. 260 „ 3 „
9. Технічна сотня 48 „ прилучити до 3. транспорту 7. п. п. УСС.

Прочий матеріал і майно, лазарет — ОБОДІВКА, частина лазарету — ОЛЬГОПІЛЬ, Кінський лазарет будуть завагонувані по вказівкам командуючого квартирами.

10. Відносно Коша УСС. прийдуть еще вказівки з Полевого Штабу ЧУГА та від 44-ої Совітської дивізії.
11. Тов. Байгерта назначається кермуючим транспортами і він має як найскорше відійти до РУДНИЦІ.

При вагонуванні придержується товариш Байгерт нинішнього наказу і змінє чергу в вагонуванні лише в виїмкових і дуже важких випадках, при тім мусить уважати, щоби використати за всігди всі вагони, які будуть в його розпорядимости. Він має також кожного дня голосити Полевому Штабови ЧУГА потрібну скількість вагонів. Тов. Колтунюка підчиняється як помічника товаришови Байгертові.

12. Всі відділи, які приходять в район РУДНИЦІ висилають до тов. Байгерта своїх ладункових, які інформуються у нього про час і спосіб вагонування.
13. На станцію РУДНИЦЯ приходить сан. поїзд і є призначений в район на те, щоби забрати з собою захорівших в район РУДНИЦІ. Він відіде на самому кінці до БЕРДИЧЕВА.
14. Іде до тов. Байгерта, 1-го, 3-го, 7-го п. п. УСС., 1-го Кінного полку, тов. Кнайфля для артилерії, тов. Верніша для технічної сотні і інтендантури.

За згідність Командант I. Бригади УСС. Матійців. Шаманек в. р.

Політком I. Бригади УСС:
Струхманчук.

¹⁾ Цей приказ і черговий одержав я до використання від б. четаря Колтунюка. П. М.

(Далі буде).

В українській дипломатичній службі в роках 1915—1923.

Написав: *Осип Назарук.*

В моїм житті займався я працею в п'ятих областях*): 1. у пресі від р. 1900 до тепер, 2. усною агітацією між своїм народом від р. 1902 до тепер (в останніх літах мало з причини недуг та браку часу), 3. працею в адвокатурі від р. 1912 до 1933 і 4. в українській дипломатії від р. 1915 до 1923, 5. В міжчасі писав я історичні повісті. Все те робив я переривано, бо час був дуже неспокійний.

Працю в кожній з тих областей уважаю дуже відповідальною, та найбільш відповідальна мабуть дипломатична праця. Звичайно кажеється і пишеться, що слово дипломата тоді має значіння, коли за ним стоїть сила добре зорганізованого війська. Одначе та справа зовсім не така проста, як виглядає. Велика війна доказує, що Німеччина мала найлучше зорганізовану армію зі всіх країв світа, а її тодішня дипломатія допровадила чи допустила до того, що на Німеччину кинувся майже цілий світ. А з другої сторони знаємо, що були народи, які на своїй території не мали ніякої зорганізованої військової сили, а їх дипломатія довела або дуже причинилася до того, що ті народи осягнули державну самостійність, як прим. чехи. З того ясно, що в області ділання дипломатії можуть рішати також інші чинники, яких не можна заздалегідь предвидіти, в першій мірі хвилева констеляція, яка зложиться в рішачий момент (хоч розуміється, що думки, які її опановують, знов же можуть бути приготовані дуже наперед пропагандою, якої вплив не дається сконтролювати). Ту абсолютну непевність вислуду ділання дипломатії віруючий чоловік пояснює собі рішенням Провидіння божого, а невіруючий припадком чи припадками.

Та в кожнім разі дипломатична служба вимагає дуже солідних, рухливих і передовсім підготованих людей, які зналиб під кожним оглядом минувшість і сучасність двох країв і народів: свого і того, що їдуть до нього. Без того не можна говорити про властиву дипломатію, тільки хіба про спроби в тій області. Гадаю, що до таких спроб належить українська дипломатія з часів великої європейської війни та повоєнних, з виїмком дипломатії гетьманської, бо в ній працювали і досі працюють фахово підготовані люди.

Мою першу дипломатичну службу розпочав я в тій країні, що в союзі з нею українська державність кінчила своє існування в XVIII. столітті, себто у Швеції, куди я виїхав зимою 1914/5 р. на припоручення Союзу Визволення України, майже безпосередньо по випусненні з австрійського концентраційного табору в Талергофі, де мене держали як „москвофіла“, хоч я з москвофільством тоді завзято боровся. Головний організаційний центр СВУ був тоді у Відні, головою його був у тім часі Андрій Жук, відомий кооператив-

*) Ця стаття з технічних причин не ввійшла до Календаря-Альманаха „Ч. К.“ на 1939 р.

ний діяч, по переконанням соціяліст, але чоловік практичний з вродженим розумом, самоук, чи радше те, що англосаси називають „сельфмейдмен“. Від нього одержав я інструкції та гроші на дорогу. СВУ це була організація наддніпрянських українців, яка вживала також до роботи галичан, але в управі рішали тільки наддніпрянці. Підпирали ту організацію центральні держави. Зі Стокгольму мав я сконтактуватися з Симоном В. Петлюрою, що був тоді у Москві, що я й виконав. Далі мав я спробувати навязати взаємини з урядовими колами Швеції та зі шведською пресою. Готовий матеріал до оповіщення віз я з собою в формі праці д-ра Льонгіна Цегельського, я мав її дати до перекладу в Швеції та оповістити, крім того інформувати шведську пресу й визначніших людей у Швеції про українські справи і державницькі змагання, зорієнтувавшись на місці. Все те я по можности виконав. Звіти з моєї діяльности, всі писані моєю рукою (бо на машині я ще тоді писати не вмів), висилав я через австро-угорську амбасаду до СВУ у Відні й вони доходили, що ЗСВУ потверджував мені.

Австро-угорська амбасада в Стокгольмі була тоді в руках мадярів, з якими я говорив по німецьки. Німецьку мову бодай в тім часі знали також всі шведські інтелігенти, з якими я зустрівся. Я почав учитися по шведськи, але не була це легка річ. Та й часу не мав я багато. Лист покійного вже А. Єнсена, тоді бібліотекаря при Інституті Нобля, поміг мені навязати взаємини в Швеції. Був я м. і. на авдієнції у тодішнього шведського міністра заграничних справ, який одначе боявся як огню всякого непорозуміння з царською Росією й зовсім з тим не крився. З визначніших людей був я у пок. вже професора історії Герне (чит. Ерне) в Упсалі та у Свена Гедіна. Удалося мені дібратися й до більших пресових органів Швеції. Та назагал заінтересування в Швеції українською справою як і всякими іншими справами, що їх видвигнула велика війна, було під кутом: не наробити неприємностей своїй державі. Свен Гедін, відомий подорожник і тоді один з найславніших людей в цілім світі, якого я просив написати статтю в українській справі до шведської преси, відмовив мої просьбі: очевидно було йому невігідно наражувати собі уряд Росії, якого потребував у своїх подорожах по Азії.

Зі Швеції переїхав я до Норвегії, отримавши поручаючі листи від проф. Єнсена. В Норвегії зустрів я на своє здивування більше прихильности до української справи, ніж у Швеції. Тодішній міністр заграничних справ Норвегії довго мені вияснював, що ключ до рішення української справи у руках Англії й давав справді сердечні поради, що маємо робити в нашій ситуації. Докладний опис тої авдієнції переслав я СВУ та

одержав потвердження, що він дійшов, таксамо як моє листування з С. Петлюрою. Розумних порад норвежського міністра наші політики у Відні не використали (ходило про поведінку представництва австрійських українців).

Архів СВУ зберігся за кордоном, на жаль, відписів моїх звітів не міг я отримати, тому не можу докладніше представити моєї роботи за кордоном.

Дальші мої заходи згадаю тільки побіжно.

По упадку Австро-Угорщини перші мої дипломатичні переговори були з поляками у Львові, ведені разом з д-ром Л. Цегельським на припорушення Української Національної Ради, в перших днях листопада 1918 року, в будинку Промислової Палати. Дійшли ми туди пізнім вечором, серед постійної стрілянини з обидвох сторін, української й польської. Ходило про хвиливе перемиря.

Дня 5. XI. 1918 р поїхав я з доручення Української Національної Ради автом на Золочів—Броди до Києва, до гетьмана Павла, разом з інж. Шухевичом. Перебіг і вислід авдієнції у гетьмана Павла оповістив я в моїх споминах у книжці „Рік на Великій Україні“, виданій у Відні літ тому близько 20. Лишився я на В. Україні й був звязковим з доручення УНРади при уряді Петлюри. Там мав я часті нагоди полагоджувати ріжні справи з представниками німецької армії. Про це писав я в часописах і в згаданій вище книжці.

В часі переходу правительства галицького диктатора д-ра Евгена Петрушевича через Дністер переговорював я з румунами й депешував з успіхом до батька теперішнього короля Румунії, в справі хвилевого азилу для Галицького Уряду.

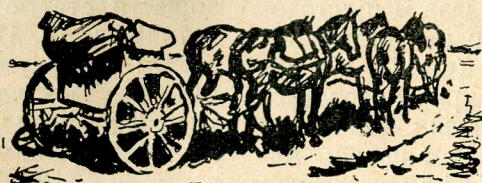
З Відня вислав мене диктатор Петрушевич на переговори з тодішнім представником СССР, Літвіновом, який в тім часі був у Копенгазі, в Данії. Він привязував таку вагу до нашої справи, що прийняв мене перед зголошеними вже послами ріжних інших держав. Зі мною їздив тоді до Літвінова д-р Лука Мишуга. Ті переговори описав я свого часу в „Новій Зорі“.

В році 1920 брав я в характері заступника голови участь у делегації, яку Галицький Диктатор вислав до Риги. Головою був д-р Кость Левицький. Описав я це в окремій брошурі п. з „Га-

лицька делегація в Ризи 1920 р.“. Там оповістив я і всі документи звязані з працею тої делегації.

В літі 1922 р. вислав мене Галицький Уряд в характері галицького посла до Канади, де я працював разом з проф. Іваном Боберським, головнo уряджуючи віча між нашим народом і збираючи гроші для Галицького Уряду. Коли Рада Амбасадорів в березні 1923 р. признала Галичину Польщі, прийшлося зліквідувати галицькі посольства, між ними й посольство в Канаді. Ми це й виконали. Остало ще було кілька тисяч доларів з призбираних нами грошей. Проф. Боберський був за тим, щоб вислати їх Петрушевичеві, а я був за тим, щоб вислати їх до краю, до Львова, на місцеві потреби. Ми постановили були на початку і так вписали в банкові книги, що вкладати гроші на конто нашого посольства має право кожний з нас, але виймати можемо тільки **обом разом**, то значить я і проф. Боберський. Отже без його згоди я не міг тих оставших грошей вислати до Галичини. Та по яких двох тижнях проф. Боберський дався переконати, що більше рації промовляє за висилкою тих грошей до краю. Отже оставші гроші посольства вислали ми до Львова з тим, що про їх ужиття мали рішати три існуючі тоді галицькі політичні партії. Тепер признаю, що рацію мав тоді проф. Боберський, а не я: гроші оставші треба було вислати тому, хто нас уповажнив до їзди за кордон, хоч він тоді й накладав уже з силами, яким ми були противні. Наперед треба було розійтися льояльно зі своїм шефом, а потому протестувати проти його політики. Та чи ми мали яку традицію поведення? Хто з наших людей був перед нами на такім полі? Хто лишив нам які небудь вказівки?

Тому й лишаю це своє признання, що я зробив зле і ще потягнув за собою другого, щоб на будуче наші люди знали, що так поступати не треба: навіть коли поглядами розходиться хто зі своїм шефом на дальше ведення політики чи якої небудь іншої справи, то не повинен оставляти його, не полагодивши по його думці справ, які розпочав вести і які треба полагодити. Також всі таємниці поручені чоловікові в часі доброго з ним пожиття повинні бути безумовно збережені навіть тоді, коли люди розійшлися в гніві й не могли вже потому порозумітися. Це дуже важний життєвий досвід особливо в такім положенні, в яким є наш нарід і наша справа.

Українська військова і воєнна література

II. „Табор“, воєнно-науковий журнал. Замітки про 16—30 число).

Написав: О. Думін.

Низка зошитів журналу „Табор“, яку обговоримо понижче, появилася в Варшаві на протязі 1932—1936. рр. Від 1933. р. журнал перемінив свою піднаголовну назву з воєнно-літературної в воєнно-наукову і від того часу працює по іншій трохі як дотепер програмі. Він став органом фахового вивчення військової і воєнної справи у всіх її різноманітних проявах. „Сирого матеріалу“, — спогадів, причинків і спроб нарисів з історії визвольної боротьби України, яка щойно складається, „Табор“ більше не поміщує. Цей матеріал публікує окремий добре поставлений журнал: „За Державність“, що виходить²⁾ також в Варшаві стараннями української наддніпрянської військової еміграції, а головно заходами полк. Садовського.

Свою назву воєнно-наукового журналу носить „Табор“ справедливо. Його рівень в згаданому періоді, особливо від 1933. р. піднявся. Більшість поміщених в „Таборі“ статей написана зі знанням предмету, деякі навіть з високою військовою ерудицією. Як і в попередних числах на перше місце, з огляду на якість статей, спосіб їх опрацювання, викладу і висновків, висувуються: сот. О. Переяславський, пполк. В. Колосовський, лейтенант фльоти С. Шрамченко, далі сот. Ю. Науменко, пполк. Т. Омельченко і др. Олексіюк. Статті підполк. В. Колосовського поміщено тільки в трьох перших нами обговорюваних числах „Табору“, в дальших назви цього фахового військового письменника не зустрічаємо. Статті сот. Переяславського, в котрих він займається воєнною історією, справді вартісні не тільки з огляду на зібраний матеріал, але і на тенденцію — розкрити перед очима сучасних українців великі скарби найкращих воєнних традицій наших предків. Тільки статтю: „До нашої термінології“ (число „Табору“ 24) — мусимо назвати невдачною.

Та перегляньмо поміщені в журналі праці в певному порядку. Для орієнтації розмістили ми його по такій схемі: 1. військово-воєнна ідеологія, організація і тактика; 2. воєнна техніка; 3. воєнна історія; 4. воєнна педагогія; 5. статті політично-ідеологічні і 6. статті на актуальні військові теми.

На чоло першої групи статей ізза її підставового характеру слід поставити працю пполк. Колосовського: Перегляд стратегії (ч. 17). Це область, на котрій кожний автор може обернутися більш свobodно, як на інших стислих, екзактних областях військової науки і воєнної штуки. Автор скористав з цієї свободи рухів і висказав про стратегію кілька думок, що в товаристві військо-

вих, колиб на цю тему зійшла балачка, викликалиб живу дискусію, суперечки і деякі закиди в сторону автора. Чи справді „вмерла клясична стратегія“ — як твердить автор. На це питання годі тут давати відповідь, але треба зазначити, що вона, колиб взяти за її основу безсмертний твір Клязевіца „Vom Kriege“ — не покривалася з думками В. Колосовського. Це щодо загального; щодо конкретного автор каже: „Так само не вдалася Людендорфові й його велика операція проти Росії в літі 1915. р.“ Колиб протиросійська офензива в 1915. р. була поведена так, як це пропонував ген. Людендорф (всупереч ген. Фалькенгайнові — гляди воєнні спомини ген. Людендорфа, стор. 112—120) — то мабуть більшість воєнних російських сил булаб пропала в „польському мішку“, який збирався для неї зшити ген. Людендорф.

В тому числі звертає на себе увагу стаття сот. Ю. Науменка: „Організація української кінноти в майбутній війні“. Стаття має дати товчок до дискусії на цю тему. Сам автор висловлюється за кінною дивізією з 4-ох полків. Про це саме пише і пполк. Т. Омельченко в статті: Гадки про організацію кінноти. Цей останній автор заступає погляд про доцільність 3-ох полкової дивізії.

Коли ми вже при кінноті, то згадаємо і інші статті про цей рід зброї. І так в ч. 18. пполк. В. Колосовський дає добрий огляд: „Організації кінноти в сучасних арміях“, при чому говорить він майже виключно про західно-європейські армії і упадок значіння кінноти в їх. Полк. К. Бунчук пише в ч. 20 про: „Маскування кінноти від авіації“, в числах 24 і 25 про: „Марші кінноти“, а в ч. 27 про „Бойовий марш кінноти“. Статті цього автора стислі, ядерні і обмежуються до головного. Загально марші розглядає О. П. в праці „Техніка сучасних маршів“ (ч. 16).

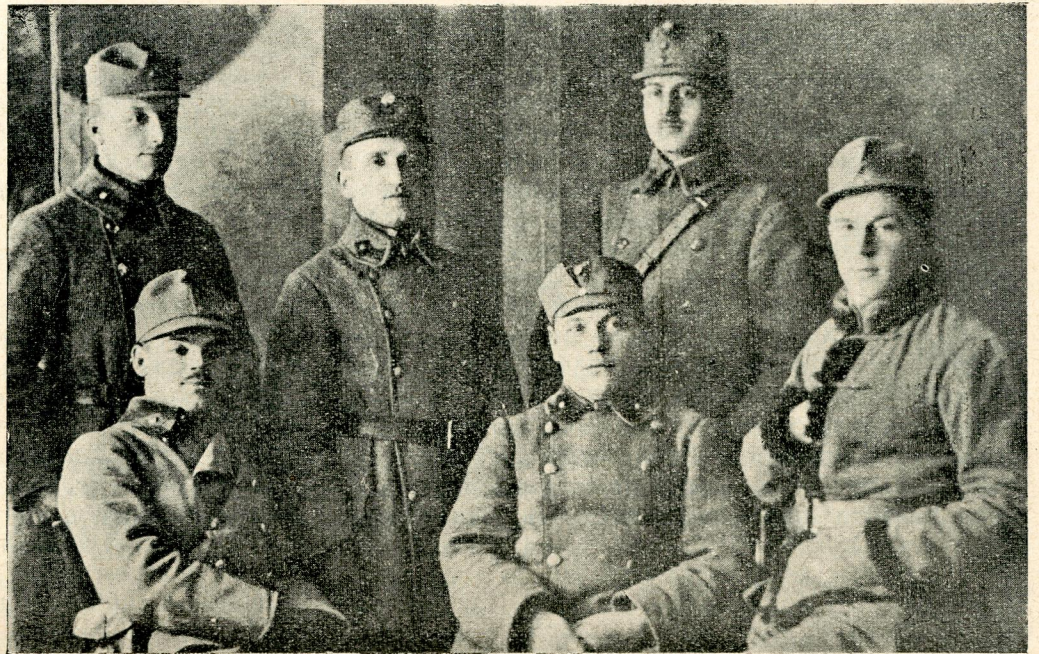
Поняття про суть війни і її елементів дають статті пполк. Т. Омельченка: „Навколо модерного бою“ (ч. 18) і В. Колосовського: „Модерна авіація“ (ч. 19). Перша стаття займається головним значінням, силою огня всіх видів бойового огня і передпосилками його найбільшої успішности. Друга основами тактики летунства і організації цього роду зброї. Органічно сюди треба віднести статтю сот. І. Барила: „Протилітакова артилерія“ (ч. 17 і 18). Про артилерію є ще такі статті: Ю. Науменка: „Артилерія авангарду“ (ч. 21), сот. Забелла: „Стріляння легкої польової артилерії по невидкохідних наземних цілях“ (ч. 26) і полк. П. Крицького: „Боротьба артилерії з танками“ (ч. 28/29).

Сот. Барило дає загальний начерк задач і тактики протилетунської артилерії та її організації, але описує тільки два зразки французьких протилетунських гармат, хоч обсяг теми зазначений в заголовку вимагавби ширшого огляду різних

¹⁾ Замітки про 1—15 число були друковані в „Літописі Червоної Калини“ з 1937 р. ч. 7—8.

²⁾ Дотепер появилася вісім томів.

Самбір, січень 1919 р.
 Старшини запасного ку-
 реня. Стоять від ліва до
 права: чет. Іван Рибак,
 хор. Гоцький; сидять:
 пор. Петро Прибитків-
 ський, с. Кушлик, курат,
 пор. Михайло Хроновят.

типів гармат призначених для поборювання лі-
 таків. Стаття полк. Крицького приносить цікаві
 дані про поступи, які досягнула протитанкова ар-
 тилерія від закінчення світової війни. Полк. Ко-
 лосовський знаходить читача з піхотною гарма-
 тою і її конструкцією в різних краях Європи.
 Врешті пполк. Омельченко інформує коротко
 в статті: „Армія і залізниця” про найважливіший
 транспортний засіб в війні. Летунству посвячені
 також статті чужинецького автора, французько-
 го пполк. І. Л. Морей де Морана: „Військова
 авіація“ (ч. 22) і „Французька повітряна армія“
 (ч. 25 і 26).

„Ініціатива”, про яку розповідає сот. Ю. Нау-
 менко в 18 числі „Табору” буде завсіди одною
 з найбільш цікавих теоретичних тем з області
 стратегії. Як далеко має проявити командант іні-
 ціативу, коли вона на місці, коли ж знова вона
 недоцільна — на те питання не дасть ніхто ні-
 коли сталої і певної „рецепти”. В одній бойовій
 ситуації ініціатива команданта чи підкоманданта
 принесе великі успіхи, в другій великі шкоди. Все
 залежить тут від інтуїції і орієнтаційних здібнос-
 тей відповідальних осіб, згл. осіб, що її прояв-
 ляють. Певне однак те, що ініціатива є можлива
 і доцільна в армії високого боевого духа. На цю
 останню тему приносить „Табір” ч. 19. добре
 опрацьовану статтю сот. Б. Монкевича: „Військо-
 вий дух і його значіння”. Заключені в ній думки
 слідби спопуляризувати серед української су-
 спільности. Бо і політична боротьба без бойо-
 вого духа засуджена на невдачу.

Виключно піхоті присвячені статті: Ю. Наумен-
 ка: „Стрілецький полк” (ч. 20), в якій автор ви-
 ставляє постулати його доцільної організації.
 стаття П. М-та: „Піхотний рій” (ч. 21) і стаття
 полк. Бунчука: „Бічна сторожа” (ч. 30). В статті
 М-та узгляднено передовсім большевицькі і
 польські бойові правильники.

Военно-морські справи порушує лейтенант
 фльоти С. Шрамченко в нарисах: „Підводний

човен і сучасні засоби його рятування” (ч. 19);
 „Рятування підводних човнів” (ч. 23); „Бойове
 значіння підводних човнів” (ч. 24); „Узброєння
 підводних човнів” (ч. 25, 26 і 28/29) та „Засоби
 боротьби з підводними човнами” (ч. 30). Статті
 написані фахово і цікаво до того ж людиною, що
 нетільки визнається в військово-морському ділі, але
 слідить пильно за поступом наводної і підводної
 зброї в новіших часах. І чим більше молодих
 українців заохотить автор до вивчення, хочайби
 теоретично, військово-морських справ, тим краще.
 На Козацькому морі же в найближчий час мо-
 лода покоління велика задача. Суверенність
 української держави булаб неповна, колиб не за-
 няла на Чорному морі панівного становиська.

Другу групу статей розпочинає нарис пполк.
 Омельченка: „Машина й мотор у модерній армії”
 (ч. 16 і 17). „Важливий чинник руху — мотор —
 був на початку Великої Війни — каже автор —
 у війську новиною. Тільки з ходом цієї війни
 мотор набрав такого значіння у военній справі
 і так поширився у війську, що модерна армія без
 живання мотору вже стала неможливою. Без
 мотору годі досягти потрібної нині великої опе-
 ративної рухливости армій. Без мотору не мож-
 ливе користання танками і панцирними возами”.

Машини: отже всякого роду скоростріли, міно-
 мети, піхотні гармати, танки, панцирні авта і лі-
 таки і мотори, що їх передвигають — це знак,
 в якому йде розвиток всіх модерних армій. „До
 таких машино-моторних армій — зазначає автор
 — ми тимчасом ще не доросли. Але машина та
 мотор набирають у военній справі що далі біль-
 шої ваги”. Стаття дає добрий перегляд маши-
 нової зброї, особливож типів модерних танків.
 Про тактичні досвіди змоторизованих і змехані-
 зованих стягів та відділів в різних європейських
 арміях розповідає Ю. Науменко в статті: „Мото-
 ризація і механізація війська” (ч. 23). Сюди до
 певної міри належить і стаття того ж автора:
 „Підсумки і перспективи” (ч. 26), в якій ставля-

ються прогнози обличчя будучої війни власне в зв'язку з поступом військової техніки.

До цього розділу можна віднести коротку статтю полк. Маруценка-Богданівського про „Хемічну війну” (ч. 27), коли він не був обмежений тільки на історичному нарисі — на розповіданні про початки вживання газу на зах. фронті, а був розказав також про сучасний стан цієї зброї. Цю недостачу в журналі заповнила праця полк. А. Крицького про: „Сучасні отруйні речовини та їх значення, як бойового засобу” (ч. 30). Правда вона написана на основі російських і чеських військових журналів, але вона своє призначення інформації сповняє.

Третя група статей: військово-історичних заступлена в більшості працями сот. Переяславського. Автор їх імпульсивний і схильний робити деколи надто скорі і смілі висновки, однак методи його аналізу історичних явищ і ясний виклад рівноважать ці недостачі. Йдучи хронологічно назвемо його першу статтю: „Похід царя Дарія проти Скітів” (ч. 27 і 28-29), в якій він опонує поглядові проф. Шербаківського висловленому на цю справу на одному викладі. Та в своїх висновках сот. Переяславський загнався таки за далеко. В другій статті „Стратегічні будови київської землі” (ч. 21) подає автор відомості про систему укріплень (кріпости і лінії на взірць римських — *limes*) київської держави в часі її розквіту.

Третя стаття О. Переяславського: „Українська воєнна доктрина в битві на Куликовому полі” (ч. 18) одна з найкращих праць цього автора. В ній подає він характеристику українського і московського духа і старо-української військової школи, що так славно виявила себе в згаданій битві на Куликовому полі в 1380 р., яка дала Московщині змогу звільнитися зпід татарської зверхности, стати на власні ноги, скріпитися і розпочати ряд підбоїв, жертвою котрої зробилася опісля і українська земля. Заслуга в розгромі хана Мамая, хочай як це стараються скрити російські історики, припадає — як це логічно довів сот. Переяславський — українським стягам і українському стратегові Боброкові.

В четвертій статті „Воевода Остафій Дашкович” (ч. 24) порушено автором початки українського козацтва згідно його формування в силу, яка завдяки саме воеводі Дашковичові, освідомила собі вже свою роль і мету. Стаття складена на основі Історії М. Грушевського, не дає нічого нового, а ставляє собі тільки за ціль пригадати українській суспільности величню постать пограничника О. Дашковича в 400-ліття його смерті.

Слідуючою працею сот. Переяславського є: „Українська збройна сила в Наполеонівських війнах 1812—1814 рр.” (Табір ч. 19, 23, 25 і 26). В ній розповідається про те, як в скрутну для Росії хвилину, коли Наполеон рушив на Москву, російська головна команда рішила, як каже один російський історик: „покористуватися звисним наклоном українського народу до воєнного діла” і видала розпорядок відносно формування укра-

їнських добровольчих стягів, щоб вони ратували російську державу перед великим корсиканцем.

Царський указ відносно формування згл. віднови українського війська на Україні не проминув безслідно. „У глибинах народних — пише сот. Переяславський — ще живі були спогади про минуле і цей заклик знайшов подивугідний відгук. Охоту вступити в „Українське Військо” виявила не тільки молодь, але також 70-літні беззубі та підсліпуваті діди і після першого набору появилася потреба зробити відповідний одбір”. Тут слід завважити, що автор невлучно затитулював свою працю. Російське правительство давало дозвіл на організацію не української „збройної сили”, під чим розуміється всі роди зброї, а тільки здебільша кінноти.

Українські „козацькі полки” віддали справі звільнення Росії від французького наїзду великі послуги. Їхні бойові чини мусіла відмітити і російська історіографія. Розуміється собі, своїй українській справі на шкоду, а на користь російському імперіялізмові. Українська національна справа від цього факту, від факту оборони російської імперії і організації значних військових сил не позискала нічого. Українська провідна верства, що ще перед самим кінцем XVIII. ст. леліяла сепаратистичні думки, присвоїлась врешті до воєза московського деспотизму і чим далі, тим безвільніше бігла за ним на припоні, засвоєної собі по волі чи неволі, — общерусскої ідеї і своїх особистих користей.

Тепер здала вона свої політичні позиції. Її опозиційна частина втратила також свою енергію і давала вислови своєму невдоволенню тільки на словах, але не на ділі. Хвиля для того, щоб порахуватися з Москвою була принагідна; Наполеонська армія дійшла до столиці Росії і в такому положенні українські формації могли багато заваяти на висліді французько-російської кампанії. Колиб була „рушилася” Україна, то Наполеон мабуть достроївби відповідно свої пляни. А звісно, що французький цар цікавився Україною і перед виправою до Росії написав один французький історик спеціально для нього історію України.

В статті „Остання Збройна Сила Старої України” (ч. 27), знайомить нас автор з формуванням трьох українських козацьких полків російською владою в часі польського повстання в 1863 р. Ця справа дотепер дуже мало розсліджена і автор переповідає власне тільки дотичні укази занесені в: „Полное Собрание Законов Российской Империи”.

Звістки сот. Переяславського про українські військові формації по російській стороні в 1812-1813 рр. доповнив і справив С. Сірополко (молодший) в статті: „Українська кінно-козацька дивізія в Наполеонівських війнах 1812—13 рр.” (ч. 28—29) на основі журналу полк. Похвиснева, якого сот. Переяславський не зміг розшукати при писанню своєї праці.

Відділ історичних статей продовжує розвідка сот. Ю. Науменка: „Армія без вождів” (ч. 19-20). Автор розбирає перші воєнні німецькі і французькі операції в 1914 р. з метою показати, яких

похибок допустилася Найвища Команда одної і другої сторони і наскільки ці похибки не відповідали духові стратегічної доктрини, а зокрема плянові маршала Шліфена. Вартість розвідки обнижує трохи те, що вона не оригінальна, а оперта на праці одного польського старшини.

Правда, українські військові автори як емігранти не мають змоги слідити безпосередньо за розвитком модерних армій, військової техніки та організації. Тому при писанні того рода статей мусять спиратися на праці чужинців. Щож до історичних праць то тепер вже стоїть їм до розпорядження стільки джерельних публікацій, що не має потреби користуватися джерелами з другої руки.

С. Шрамченко дав в цьому відділі дві менші статті: „Український Морський Генеральний Штаб в рр. 1917—1920” (ч. 16) і „Український Головний Морський Штаб в 1917—1921 рр.” (ч. 21).

Часів по припиненню визвольної боротьби дотичать статті полк. Порохівського: „Українська військова еміграція в Румунії” (ч. 16 і 17) і пполк. В. Проходи: „Українська військова еміграція в Чехословаччині” (ч. 24 і 25).

Військово-педагогічна група заступлена статтею полк. Бунчука: „Виховання і початкове школення вояка” (ч. 23). Політично-ідеологічна обіймає статті Й. Бербенця: „Симон Петлюра” (ч. 16) та Проходи: „Симон Петлюра Вождь Українського Війська” (ч. 28—29). Обі статті возвеличують Петлюру як найбільшого героя нашої визвольної боротьби дискретно промовчуючи такі факти, як: поборювання Петлюрою „українського мілітаризму”, введення ним большевицького принципу виборности старшин, який зруйнував до решти армію Ц. Р. і потурання тому хаосові в військовому ділі, яка перейде в нашу історію під „ославленою” назвою — отаманщина.

Окреме місце серед матеріялу, вміщеного в тих числах „Табору” займає більша праця д-р Т. Олексюка: „Українські колоніяльні землі” (чч. 17, 18, 20, 21 і 22). Ця старанно опрацьована розвідка про Зелений Клин, Далеко-Східний Край, Сірий Клин, Близький Східний Край і Казакстан має на меті не тільки запізнати українську суспільність з тими просторами заповненими українським хліборобським елементом, але і означити його ролю в майбутній розбудові української державности після упадку Совітів і розпаду червоної московської імперії.

Спосіб думання і аргументування автора смілий і наскрізь націоналістичний і беручи справу зі становища перспектив будучности власне цих потенціяльних сил, що криються в українському народі — реалістичний. Д-р Олексюк вперше на-

черкує українському імперіялізмові конкретні шляхи і подає йому дороговкази. По нашій думці він одначе за мало узглядив цей паназійський рух, що його започаткувала так маркантно в останніх часах — Японія. Почасти те, чога бракує в статті д-р Олексюка, знаходимо в статті П. М-та: „Сучасна політична і воєнна ситуація Японії та перспективи збройного її конфлікту з СРСР” ч. 22). Цей останній автор робить остільки похибку, що уважає японців за сентиментальних політиків і думає, що з ними моглиб українці заселюючи Далекий Схід — зговоритися. До тої групи статей належить стаття Ю. Науменка: „Червона Армія” (ч. 27 і 28-29) і йогож „Дозброєння Німеччини” (ч. 30). Першій статті можнаб закинути, що вона, як на важність обговорюваної справи і потреби докладного ознайомлення українського вояцтва з будучим противником — за коротка.

Врешті слід згадати одну особливу статтю, то є І. Вислоцького: „Майбутня державна егзекутива в Україні” (ч. 24, 25, 26). Назвисько автора відоме з „Літопису Червоної Калини”, де поміщені його спомини про побут в російськїм полоні, при С. С., а потім про службу в Галицькій Армії, а саме в її розвідчому рефераті. Названа стаття займається також питанням організації, праці розвідчо-поліційних установ і тайної військової розвідки в прийдешній українській державі — отже вийшла зпід пера доволі компетентної в цій справі людини.

Не пошкодилоб, якби якнайбільше українських вояків прочитало цей нарис і усвідомило собі, що таке військова розвідка, бо в нас панують на цю справу доволі хибні погляди. В нас тайну військову розвідку, що являється також зброєю для поборення ворога, тільки зброєю з іншої матерії як кріс, гармата або літак (цю зброєю зовуть англійці — *intelligency service!*) — змішують зі зрадою і через це *qui pro quo* витискають її поза рами чесної вояцької служби (пор. Спомини д-ра Трильовського, д-ра Шухевича і О. Степанів). Принайменше ті, що уважають себе покликаними будувати в будуччині українську державу повинні познакомитися зі всіми засобами, що безпосередно або посередно можуть послужити цій меті.

Загальне вражіння з журналу „Табір” додатне і приємне. Коли є люди, які серед невідрадних емігрантських умовин не занедбують студій над військовим ділом і дають в більшости навіть цінні розвідки з цієї області, то наша збройна сила в недалекому будучому може не піде на шлях дилетантизму, як колись.

Приватні гімназійні курси в Сколім 1918 р.

Написав: о. Михайло Мосора.

В 1918 р. перед розпадом Австрії положення українців в Галичині у великій мірі покращало. До цього причинився в великій мірі Берестейський Мир, заключений центральними державами з Великою Україною, а ще більше, коли в додатку польські уряди в Галичині перевели солідарно однодневний страйк, як протест проти цього мира в дні 18. березня 1918 р.

Скільська молодь по скінченню народної школи в Сколім хотіла дальше вчитися та не мала нагоди, бо удержатись в Стрию було за дорого, а доїзджати не вигідно. Тому скільські українці загадали улаштувати приватні гімназійні курси в Сколім. Справа пішла дуже легко. Комітет пішов до місцевого старости і заявив про свої наміри. Староста прийняв це до відома і не робив ніяких перешкод. Ішло тепер про найважливішу справу, а саме про зібрання фондів. З тою метою розіслано повідомлення до всіх парохіяльних і громадських урядів в повіті про заложення гімназійних курсів з проханням жертвувати щось на цю ціль.

Вислід був надсподіваний і так:

1. Громада Сколе зложила 200 кор.
2. Громада Побук зложила 100 кор.
3. Громада Тухля зложила 500 кор.
4. Громада Ялинковате зложила 483 кор.
5. Громада Корчин Рустикальний зложила 342 кор.
6. Громада Корчин Шляхотський зложила 60 кор
7. Громада Стинава вижна зложила 499 кор.
8. Громада Сопіт зложила 140 кор.
9. Громада Рожанка нижна зложила 379 кор.
10. Читальня „Просвіти“ в Стинаві нижній 1109 кор.
11. Читальня „Просвіти“ в Рожанці нижній 123 кор.
12. Читальня „Просвіти“ в Рожанці вижній 1000 кор.
13. Збірка на „Макивці“ 150 кор.
14. о. Андрій Дубицький, парох Побука 30 кор.
15. Н. Н. Збірка в церкві в Труханові 101 кор.

В протязі трьох місяців зібрано 5286 корон.

На початок була це досить поважна сума, щоби винаймати льокаль на поміщення курсів і спровадити книжки та найпотрібніший інвентар. Дальші кошти, а то: платню для учителів мали покривати учні місячно по 30 кор. і це принесло дальших 5165 кор. Наука почалася 15. X. 1918 р. Відразу отворено три відділи.

На 43 учеників було 31 українців, 9 жидів і 3 поляки. Комітет тримався методи научування після пляну реальної гімназії. Розписано конкурс на посаду фахового управителя, однак ніхто не зголосився. Зголошувалися лише академіки до науки поодиноких предметів. Управу курсів мусів вести місцевий парох о. Михайло Мосора, який займався теж завідунням фінансів.

Предметів учили:

1. Релігії — о. Михайло Мосора.
2. Української мови — Василь Юзвяк.
3. Польської мови — Володимир Мосора.
4. Французької мови — Ірина Шабіянич.
5. Німецької мови — Чубатий.
6. Латинської мови — Осип Сокач.
7. Математики і фізики — Роман Шпитко.
8. Історії і географії — о. Михайло Кліма.
9. Рисунків — Онуфрій Курдик.

За годину науки платилося по 6 кор.

Видатки були такі:

1. Платня учителям — 8558 кор.
2. Чинш за льокаль — 900 кор.
3. Анонси в часописах — 116.17 кор.
4. Закуплено підручники шкільні за 310.80 кор.
5. Подорож до Станиславова — 416 кор.

Всі видатки виносили 10.300.97 кор.

В порівнянню з доходом осталася готівка 150 кор., яку поміщено на вкладкову книжечку „Дністра“ ч. 118560 яка однак здевалювалася.

Наука зачалася аж 15. жовтня 1918 р. і тревала без перешкоди до 18. січня 1919 р. Переняття влади українцями в ніч не перешкодило в провадженню гімназійних курсів. Аж 18. січня 1919 р. дістала управа тих курсів службовий листок від Повітової Команди Українського Війська ч. 65 такого змісту:

До Управи Гімназійних Курсів в Сколім на руки о. Мосори

Службовий листок ч. 165.

Сколе, дня 18. січня 1919 р.

Повідомляється Управу Українських Гімназійних Курсів, що дня 1. XII. 1918 Повітова Військова Команда в Сколім зареквірувала мешкання Вольфа Кляйна, в котрім поміщується Українська Гімназія. Всі претенсії щодо оплати чиншу зі сторони Управи Гімназії з днем 1 XII. 1918 р. гаснуть.

(підписаний)

Сабат (пор.).

округла печатка по середині лев, а навколо нього напись: Повітова Команда Українського Війська Сколе.

Через те перервалася наука на два тижні, бо не легко було найти відповідний льокаль на поміщення курсів, Щойно по двох тижнях найдено відповідний льокаль в камениці при вулиці Мироновича. Однакож мимо заявлення Військової Команди, що Управа курсів не відповідає дальше за чинш, властитель помешкання Вольф Кляйн заскаржив 20. квітня 1920 р. о. Мосору до суду за чинш, бо Військова Управа не платила йому чиншу, за слонюючись тим, що з о. Мосорою робив угоду щодо чиншу. Однакож суд увільнив о. Мосору від плачення чиншу мотивуючи свій вирок тим, що коли Військова Команда зареквірувала це помешкання на свої потреби, то проти цього нема жадної апеляції. По двох тижнях зачалася наука, однакож не на довго, бо дня 14 квітня 1918 р. дістала Управа від Державного Повітового Комісаріяту наказ замкнути курси такого змісту:

Державний Комісаріят Сколе

(над ним тризуб)

Ч. 3134/Др

Сколе, дня 14. квітня 1919 р.

До

Заряду школи

в Сколім.

В наслідок поширення пошести плямистого тифу між населенням замикаю школу до 4. мая 1918 р.

Повітовий Комісар

Ст. Корженьовський.

Вслід за тим друге письмо на польським писальній машинці такого змісту:

Держ. пов. Комісаріят в Сколім

До
Заряду школи
приватної української гімназії

в Сколім.

В наслідок поширювання ся дальше плямистого тифу замикаю школу до дальшого зарядження.

В Сколім мається розпочати наука з днем 12. мая 1919. Державний повітовий Комісар.

під тим округла печатка навколо напис:
Державний Повітовий Комісаріят Сколе
по середині Тризуб. Підпис не читкий.

(Комісарем був вже тоді доктор Голубовський.)

Оба зарядження Комісаріяту були неконче потрібні, бо в самім Сколім не було ані одного випадку тифу. Був лише тиф в двох громадах, а то в Славську і в Синевідську ниж. Однакож управа курсів не могла тим зарядженням супротивлятися.

Наука зачалася наново 12. мая 1919 р. однакож тривала недовго, бо лише до 23. мая, бо в тім часі прийшли до Сколього польські війська.

До гімназійного комітету належали:

1. Посол Лев Левицький.
2. Парох о. Михайло Мосора.
3. Шкільний інспектор Онуфрій Курдидик.
4. Урядник староства Степан Корженьовський.
5. Міщанин Іван Фурович.

Комітет вислав в половині березня 1919 р. п. Курдидика до Секретаріату Освіти в Станиславові з повідомленням про ведення курсів і по дальші інструкції П. Курдидик був на авдієнції у секретаря Освіти д-ра Артимовича, у референта середнього шкільництва д-р Сабата, і в управителя реальної гімназії Грицака, який подав пляни научування до I. і II. кляси реальної гімназії. П. Курдидик вернув з тими плянами до Сколього, одна не довго тут уже побув, бо з початком квітня 1919 році покликав його секретар Освіти д-р Артимович на референта народнього шкільництва до Міністерства Освіти в Станиславові, де він перебув до 25. травня 1919 р.

СПИСОК ПОЛЯГЛИХ УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ ЗІ СЕЛА СЛОВІТА, ПОВІТ ПЕРЕМИШЛЯНИ.

II. Курінь, 1 Полк У. С. С.

1. Ст. десятник Юськів Семен.
  2. Дес. Гуркало Іван.
  3. Стар. стрілець Волошин Микола.
  4. Стрілець Хахула Дмитро.
  5. Стрілець Борух Теодор.
  6. Стрілець Заверчук Стефан.
  7. Вістун Мариняк Іван.
  8. Стрілець Мойса Теодор.
  9. Стрілець Манчук Михайло.
  10. Стрілець Кушнір Павло.
  11. Стрілець Нагуляк Тимко.
- У. Г. А.
12. Десятник Хахула Іван.
  13. Десятник Галушка Максим.
  14. Вістун Галушка Іван.
  15. Стрілець Савчук Теодор.
  16. Стрілець Жмурко Стефан.
  17. Стрілець Миськів Олексій.
  18. Стрілець Борух Василь.
  19. Стрілець Лемішка Стефан.

20. Стрілець Вінярський Віцько.
21. Стрілець Мойса Іван.
22. Стрілець Закутинський Антін.
23. Стрілець Сохацький Іван.
24. Стрілець Олійник Теодор.
25. Стрілець Мазур Павло.
26. Стрілець Кривцун Антін.
27. Стрілець Обримбальський Григорій.
28. Стрілець Зрай Петро.

З ЛІСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Хвальна Редакціє

Прошу дуже умістити на сторінках Вашого журналу таке спростування:

В числі 3. місячника „Вістник“ за березень 1938 П. Микола Андрусяк в дописи під наголовком „Як зловлено Ю. Тютюнника“ закидає мені, начеб я непервірюючи джерел інформацій подав в „Літописі Червоної Калини“ неправдиві відомости про бувшого старшину Юнацької Школи — хорунжого Федора Погибу. Уміщуючи ось цю згадку про бл. п. Ф. Погибу, що згинув смертю героя під Базарем, п. М. Андрусяк як „добре поінформований“ не знає про те, що бл. п. Ф. Погиба ніколи не був старшиною жадної Юнацької Школи, і що моя згадка з „Червоної Калини“ відноситься не до хорунжого Федера Погиби, а хорунжого Петра Погиби. Читаючи допис п. Андрусяка, мається однак вражіння, що мова йде й у нього про старшину Юнацької Школи — кубанця Петра Погибу і що п. Андрусяк особисто його знав.

Аби уникнути дальших непорозумінь, хай буде відомо п. Андрусякові, що в р. 1924 мав я точну адресу Петра Погиби, що перебував тоді у Києві. Згадка про його ролю при переході Ю. Тютюнника на Україну була уміщена свого часу в „Ділі“ і оскільки мені відомо, ніхто досі того не спростував.

Дякуючи за прихильність позістаю з правдивою пошаною

С. Яськевич.

СПРАВЛЕННЯ ПОХИБОК В КАЛЕНДАРІ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ НА 1939-ИЙ РІК.

У статті проф. Гр. Микетея вкравлися деякі похибки, а саме:

1. Українізовано неправильно сербські і хорватські назвиська, прим. Давидович — замість Давидовіць; Пребицевич — замість Пребічевіць; Стршкич — замість Стршкіць і т. д.;

2. ст. 141, стр. 17 з гори має бути: „Стрілець“ з 3. VIII. 1919 р. ч. 51.

3. ст. 145, стр. 7 з долу додати: зокрема про відношення трьох народів тієї держави: сербів, хорватів і словінців до української проблеми.

4. ст. 147, стр. 13 з гори: Я відвідав Тоні Шлегеля нач. ред. Загребер Тагблят-у.

5. ст. 147, стр. 7 з долу додати: д-ра Михайла Зобкова, що помер 1928 р.

6. ст. 151, стр. 12 з долу: Епоха — замість Епока.

7. ст. 154, стр. 15 з долу: має бути: допису з Парижа до Укр. Прапору з 15. XI. 1919 року.

8. ст. 154, стр. 7 з долу: прийшло коло 100 прим., а не 1000!

9. ст. 155, стр. 11 з гори має бути: в часі його промови 26. VI. 1928 р. чорногорським сербом Рачічем. (Рада чч. 98—100 з 1928 р.).

Від Видавництва.

З ініціативи і заходами Ділового Комітету Похоронів Генерала Мирона Тарнавського появилася у Видавництві „Червона Калина“ Пропагандна Книга-Альбом „ПАМ'ЯТІ ВОЖДА УГА“.

В I. частині Альбому колишні адютанти та товариші зброї В. Старосольський, Л. Лепкий, Р. Купчинський та Др. Паліїв описали повне трудів на службі Батьківщині життя Генерала, а ред. І. Дурбак описав докладно перебіг його величавих Похоронів.

В I. частині Альбому поміщені світлини з воєнних та післявоєнних часів життя Генерала, а в II. частині на 30 сторінках світлини з останньої дороги Локійного Генерала.

Альбом виданий старанно на добірному папері стане цінною пам'яткою для б. підкомандних Локійного Генерала та для цілого українського громадянства.

Ціна примірника зол. 5., з пересилкою зол. 5.50., для членів „Червоної Калини“ зол. 4., з пересилкою зол. 4.50.

Від Адміністрації „ЛЧК“.

До цього числа долучуємо складанки „Пром. Банку“ та просимо прислати нам передплату за останній квартал 1938 р.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

X. річник / Число 9. / Вересень 1938.

ЗМІСТ:

Чорніє поле Микола Лебединський	2	В українській дипломатичній службі Осип Назарук	16
Зі споминів про проф. С. Смаль-Стоцького	2	Українська військова і воєнна література Матеріяли і документи	18 22
Епізоди минулого Микола Ковалевський	4	Посмертні згадки	23
Гірська Бригада УДА та її перехід на чехословацьку територію О. З.	8	З листів до Редакції	23
Україна на дипломатичному фронті Яр. Заремба	9	Від Видавництва	24
При 1-ій Бригаді Червоних Українських Січових Стрільців П. Мигович	11	Від Адміністрації	24
		Справлені похибки	24

КАВУ „ПРАЖІНЬ“

■══════ не кожний, хто раз спробував.

„Суспільний Промисл“ – Львів 24. Жовківська ч. 188.

НОВОСТИ
жіночі
і мужеські

Е. ДУМИН
КОПЕРНИКА • 4

ПУДРИ
КРЕМИ

МЕРІДА

**МІЖ ДОБРИМИ
НАЙКРАЩІ**

ЕВКАЛІПТУСОВА
П А С Т А
ДО ЗУБІВ

ВЖЕ ВИЙШОВ

Історичний Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1939 рік.

В Альманаховій частині під наголовком:

„Україна на дипломатичному фронті“

статті українських дипломатів і істориків про МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ
в 1917–1920 рр. та в давнину.

НОВІ, НІДЕ ЩЕ НЕДРУКОВАНІ, матеріали про Берестейський Мир, Мирову Конференцію в Парижі, про діяльність українських посольств і місій в різних державах.

Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1939 р. є доповненням двох попередніх Календарів „ЧК“ за 1937. і 1938 рр., присвячених двацятиліттю будови Української Держави і Українського Війська, та висвітлює, що роблено і що осягнуто в українських державницьких змаганнях на міжнародньому форумі.

РЕВЕЛЯЦІЙНІ, ВПЕРШЕ РЕПРОДУКОВАНІ, СВІТЛИНИ українських посольств і місій, на кращому ілюстраційному папері.

Прегарна окладинка арт. мал. М. Бутовича.

Ціна зол. 1'50, з пересилкою зол. 1'85.

Дістати можна по всіх книгарнях або у Вид-ві „Червона Калина“,
Львів, вул. Зіморовича ч. 12. П. пов. почт. скр. ч. 43.

Хто ще не знає?

що

ПАПЕРЦІ і ТУТКИ

(повноватку)

„КАЛИНА“

є найліпші

ВСЕ

і

ВСЮДИ

паперці і тутки

КАЛИНА

найкращі зна
токи стверджують, що
тутки кооперативної ф
абрики "БУДУЧНІСТЬ" в Те
рнополі є з усіх на нашом
ринку знаних очев- идно
найліпші. До цього при
чинилося найбільше те
що сирівець з якого
фабрикується тутки
КАЛИНА є пе
ршокласний та че
рез те не шкідлив
вий при спалюванн
і для організ
му так, як є ц
є при інших д
єяких тутках.
Навпаки ужит
ий при виробі
туток "КАЛИНА"
сирівець під
носить смак
і дає кур-
цеві пов
не вдовіл
ля а крім
цього невр
алізує діла
ння ні
котини.

СОЛІДНИЙ
МУЖЕСЬКИЙ КРАВЕЦЬ

ВІДОУА

-Львів-
Домініканська 4.

тел. 234-56.

Найкращі приятелі, ощадні люди,

що постійно щадять у рідник бан-
ках, наприклад у найбільшій:

Земельний Банк Гіпотечний
у Львові, вул. Словацького ч. 14.
(ФІЛІЯ: Станіславів, вул. Собіського ч. 11).

Довіря загалу здобули

М'ЯСНІ ВИРОБИ
„Центросоюзу“

продають краниці:

Ринок 2.

Личаківська 50.

На Байках 8.

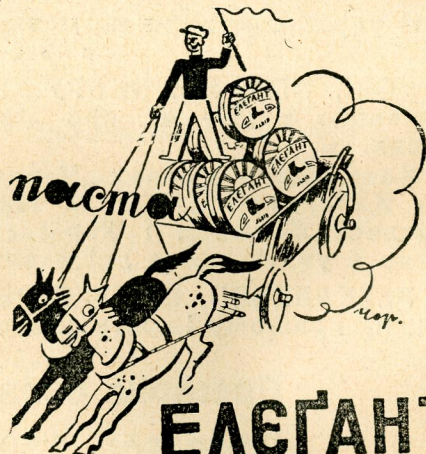
Софії 8а.

Кентшинського 21.

Зибликевича 2.

Жовківська 175.

Український продукт

ЕЛЕГАНТ

О. ЛЕВИЦЬКА І СКА
Львів, Кордецького 51.